

Gratis

# Kust & Zee Gids

2011 - 2012

Inclusief: **Special  
De Waddenzee  
Werelderfgoed**

Vakantie aan Kust & Zee  
Herstel van de Mosselbank  
Werken aan Kust & Zee



**Win een weekend  
in een capsulehotel!**

# Inhoud



## Kust & Zee 3

Informatiecentrum  
Kust&Zee x-Pierience 4

Adopteer een wrak! 6

HELP MEE aan een rijke kust en  
een gezonde zee 7



## Vakantie aan Kust & Zee

Komt u ook graag naar de Nederlandse kust voor vakantie of gewoon om een dagje uit te waaien? Kustplaatsen bieden u tal van mogelijkheden ieder in hun eigen stijl. Verder zetten zij zich in voor een natuurlijke en veilige omgeving. Hiervoor hebben verschillende kustplaatsen het Europese duurzaamheidskeurmerk QualityCoast verworven en wappert er een Blauwe Vlag.

Op vakantie naar...  
QualityCoast-bestemmingen! 8

Kom en vul je longen met gezonde  
zeelucht in Noordwijk 10

Zin in Strand? = Zin in Zandvoort! 12

Katwijk, een zee aan mogelijkheden! 13

Edward van Cuilenborg,  
thuis op Schouwen-Duiveland 14

Place to be? Het strand natuurlijk 16

Gemeente Westvoorne  
Natuurlijk-actie! 17

129 Blauwe Vlaggen in Nederland 19



Uitjes en evenementen 21

Kust&Zee Prijsvraag 22



SPECIAL

## De Waddenzee Werelderfgoed

Sinds 2009 is de Waddenzee een Werelderfgoed. Toch blijken veel bezoekers en zelfs bewoners hier niet van op de hoogte. Daarom wijdt de Kust&Zee Gids dit jaar een special aan deze bekroning en dit unieke gebied.

De Waddenzee, uniek in de wereld  
en zo dichtbij huis 23

Ontdek de Waddenzee (kaart) 26

Elke dag dwars door een  
Werelderfgoed 28

Werk mee aan een Rijke Waddenzee 29

Mosselen voor de camera 29

Vrij toegankelijke en goede kennis  
onmisbaar voor behoud Werelderfgoed 30



## Aan de slag voor Kust & Zee 31

In deze rubriek tonen ondernemers en lokale organisaties hun duurzame ideeën voor een rijke kust en een gezonde zee. Laat u inspireren!



## Werken aan Kust & Zee 37

Wie wil er niet een mooie, schone, gezonde en veilige kust en zee? Dat gaat natuurlijk niet vanzelf. Om dit te bereiken zetten vele organisaties, bedrijven, bewoners en bezoekers aan de Nederlandse kust zich in. Wat zij doen leest u in deze rubriek.

Ook de natuur van onze zee  
verdient bescherming 38

De Nederlandse kustlijn blijft op  
zijn plaats 41

De toekomst van de Afsluitdijk 42

Duizenden wrakken in de Noordzee 44

Vele handen maken schone stranden 45

De zandmotor is bouwen met natuur 46

Renovatie boulevard Scheveningen 48

Scheepswrak als onderwaterr attractie 50

## KUST&ZEE GIDS

Vereniging Kust & Zee biedt met deze gids een podium aan de partijen die zich inzetten om de Nederlandse kust en zee een veilige, natuurlijke, duurzame en leefbare plek te laten zijn.

Vereniging Kust & Zee  
Coastal & Marine Union - EUCC  
Breestraat 89A, 2311 CK, Leiden,  
071-5122900, info@kustenzee.nl  
www.kustenzee.nl

## Colofon

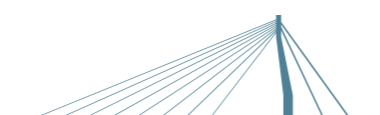
**Uitgave:** Vereniging Kust & Zee  
**Hoofd- en eindredactie:** Freddy van der Brugge (Van der Brugge Communicatie Advies, Leiden) en Joos Versfelt (Kust & Zee)  
**Redactieteam:** Freddy van der Brugge, Marijke Kooijman, Hanneke Mesters, Albert Salman en Joos Versfelt  
**Fondsen- en advertentiewerving:** Van der Brugge Communicatie Advies, Leiden en Vereniging Kust & Zee  
**Productie:** Freddy van der Brugge (Van der Brugge Communicatie Advies)  
**Vormgeving:** Eric Dietz BNO, Leiden  
**Druk:** Habo DaCosta BV, Vianen  
**Redactieadres:** Postbus 11232, NL-2301 EE Leiden, info@kustvereniging.nl  
**Speciale dank aan:** Common Wadden Sea Secretariat, De kustgemeenten: Den Haag, Noordwijk, Katwijk, Schouwen-Duiveland, Westvoorne en Zandvoort, Diergaarde Blijdorp, Doe Mee-Verlos de Zee, Duik de Noordzee school, Dunea, Ecomare, Kamer van Koophandel Noord Nederland, Ministerie van EL&I, Ministerie van I&M, Nationale Postcode Loterij, Nederlandse Onderwatersport Bond, Pim Jansen (op eigen titel), Port of Rotterdam, project De Zandmotor, project Mosselwad, Programma Naar een Rijke Waddenzee, Provincies Fryslân, Noord-Holland, Zeeland en Zuid-Holland, PWN, Rederij Doeksen, Rijkswaterstaat, SEALIFE (Scheveningen), Sportvisserij Nederland, Stichting De Noordzee, Stichting Duinbehoud, Stichting KMKV, Stichting Zuid-Hollands Landschap, TESO bootdienst, VVV Zandvoort, Waddenacademie, Waddenvereniging, Wagenborg Passagiersdiensten, Waternet.  
**Coverfoto:** Sytske Dijkse (Foto Fitis)  
**Inzetjes:** Anton Oliehoek, Aeroview Rotterdam en Matthijs Lievaart  
**Oplage:** 200.000

De Vereniging Kust & Zee is aangesloten bij het Keurmerk Goede Doelen en verbindt zich hiermee aan de voorwaarden behoorlijk inzicht te zullen geven in haar prestaties, optimaal te zullen presteren en dit naar haar donateurs te communiceren.



## COMMUNICATIEKLOVEN OVERBRUGGEN

Bel voor een kennismakingsgesprek



VAN DER BRUGGE COMMUNICATIE ADVIES

Postbus 302, 2300 AH LEIDEN  
tel. (0172) 500 517, mobiel: 06 54 717 543  
e-mail: brugge-F@hetnet.nl  
Bezoekadres: Willem van der Veldenweg 59  
2451 BB LEIMUIDEN, fax: (0172) 506 109



Foto: Anton Oliehoek

Ik zit hier aan het strand van Scheveningen met een stralend uitzicht op zee. Wat een geweldige plek om te mogen werken. Om me heen wemelt het van de activiteit: vissers, toeristen, strandvermaak, horeca, viskramen. Economie en ecologie ontmoeten elkaar hier aan de kust.

Het is in ieders belang dat het strand en de zee schoon zijn en blijven. Dat weten we allemaal. Maar de praktijk is weerbarstig. Vereniging Kust & Zee zet zich daarom voortdurend in voor duurzame ontwikkelingen in de samenleving. In deze editie weer volop aandacht voor nieuwe initiatieven van ons maar vooral ook van andere organisaties.

In het hart van het magazine is er dit jaar bijzondere aandacht voor de Waddenzee als Werelderfgoed. Duurzame ondernemers vertellen over hun producten. En u krijgt meteen zin om er op uit te gaan als u de vakantiepagina's doorbladert. Vergeet dan niet eens langs te komen bij ons nieuwe informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience op de pier van Scheveningen.

Veel leesplezier en een mooie, lange zomer,

Hanneke Mesters  
Afdelingshoofd  
Vereniging Kust & Zee



# RIJKE KUST GEZONDE ZEE

Noordzee, strand, wadden, duinen, delta... ze vormen letterlijk en figuurlijk de gouden rand van ons druk bevolkte land.

De Waddenzee is door UNESCO uitgeroepen tot Werelderfgoed. Reden genoeg om dit gebied in deze gids extra te belichten. Mosselbanken vormen er een belangrijke schakel in de voedselketen. Duurzaam herstel daarvan heeft meteen een positief effect op het hele Waddengebied. Onze kust is van groot belang voor de veiligheid van het achterland. Daar wordt ook in 2011 weer hard aan gewerkt. Tenslotte is, zowel thuis als op vakantie, lekker en gezond eten belangrijk. Duurzame vis en andere zeeproducten worden in de toekomst steeds belangrijker. Samen met overheden, partners en bedrijven werkt de Vereniging Kust & Zee aan al deze zaken.  
**Leest u mee?**

## Wat doet Kust & Zee:

### INFORMATIE- CENTRUM



Foto: Anton Oliehoek

### BESCHERMINGS- PLAN WRAKKEN

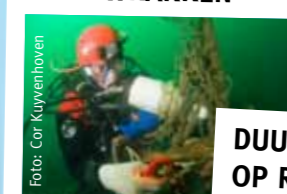
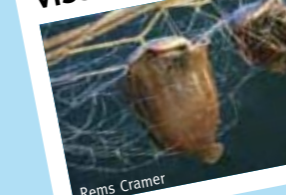


Foto: Cor Kuyvenhoven

### DUURZAAM OP REIS



### GEZONDE VISSERIJ



Rems Cramer

### NATUURHERSTEL OP DE WADDEN



www.robbitier.nl

### INNOVATIEVE IDEEËN

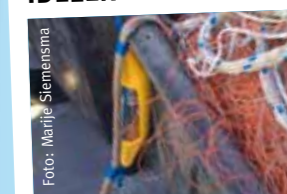


Foto: Marijke Siemensma

Help mee aan een gezonde zee  
**Word vriend van Kust & Zee**

Kijk op [www.kustenzee.nl/vriend](http://www.kustenzee.nl/vriend) of gebruik de bon op pagina 7

## “Nooit genoeg van de zee...”

### Vrijwilligers gezocht

Wij zijn op zoek naar vrijwilligers die ons willen helpen in ons informatiecentrum op de pier. Geïnteresseerd? Mail naar [info@xpierience.nl](mailto:info@xpierience.nl) of bel 070-3061525.



Foto: Anton Oliehoek

“Op de Scheveningse pier, bovenop de grens tussen land en water, waar kun je beter zijn voor een belevenis van kust en zee.” Aan het woord is Lotte Kauffman, de enthousiaste beheerder van het nieuwe informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience.

#### Hoe komen jullie op het idee om hier een informatiecentrum te openen?

“Na de succesvolle tentoonstelling ‘Duik de Noordzee schoon’ vorig jaar in SEALIFE Scheveningen zocht de Vereniging Kust & Zee naar een permanente plek om haar werk aan een grote groep mensen te laten zien. Die hebben we gevonden op de Pier. Met startsubsidies van verschillende fondsen zijn we nu volop bezig met de inrichting.”

#### Dolf de bruinvis duikt vaak op in jullie tentoonstelling. Wat is zijn rol?

“Dolf is onze mascotte. Hij vertelt samen met zijn vrienden zijn verhaal over wat hij allemaal meemaakt in de Noordzee. Leuke en minder leuke dingen.”

#### Kun je hier voor de kust ook bruinvissen zien?

“Jazeker!” lacht Lotte, “in de wintermaanden zijn ze er volop.” Het is een zoogdier en geen vis. Bruinvissen moeten dus regelmatig naar boven om adem te halen. Maar ze laten daarbij alleen maar af en toe hun vin boven water zien, dus je moet wel geluk en geduld hebben.”

#### Vertel eens wat voor bezoekers komen er zoal op de pier?

“Dat is heel verschillend, van alles en nog wat. Van oude Scheveningse vissers die je spontaan een anker voor in je tentoonstelling komen aanbieden tot gezinnen met kinderen. En niet te vergeten toeristen uit het binnen- en buitenland. De Pier trekt zo’n twee miljoen bezoekers per jaar, dus ja, daar zit van alles tussen. Het is ook spannend om te zien hoe de mensen onze wat serieuze boodschap oppakken.”

#### Wat kun je aanbevelen voor een echte Kust&Zee x-Pierience?

“We hebben leuke korte films met onderwaterbeelden. Ook is er een kinderdoe-tafel en een klein zeeaquarium. Deze zomer hebben we verschillende activiteiten over zwerfafval op het programma staan. Je kunt altijd gratis naar binnen lopen.”

#### Als laatste vraag, wat vind jij het leukste aan jouw werk op de pier?

“Ik kom uit het culturele werkveld. Daarom vind ik het mooi om mensen de natuur vanuit een andere invalshoek te laten bekijken. En voor mijzelf het uitzicht op zee natuurlijk. Ik kom uit Scheveningen, maar ik krijg nooit genoeg van de zee!”



Foto: Wouter Coomans

## Kust&Zee x-Pierience

U kunt ons vinden in het eerste glazen paviljoen op de pier van Scheveningen.

#### Openingstijden:

- woensdag, donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur
- zaterdag, zondag en feestdagen van 12.00 tot 18.00 uur (1e kerstdag en Koninginnedag gesloten) Kijk voor de meest actuele informatie op [www.xpierience.nl](http://www.xpierience.nl)

### Volg ons op:



Foto: Anne Frijsinger en Max Vestjens



Foto: Wouter Coomans



## Informatiecentrum ‘Kust&Zee x-Pierience’

# Een nieuwe belevenis aan zee

“Wat is dat?”, vraagt een klein jochie terwijl hij met zijn vinger naar het scherm wijst. “Een kreeft”, antwoordt zijn moeder. “Is die eng?”, vraagt de kleine opnieuw. Samen zijn ze vandaag naar de pier van Scheveningen gekomen, waar ze spontaan zijn binnengelopen in het nieuwe informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience. Ze zijn verbaasd over de bijzondere zeedieren. Net als zoveel andere Nederlanders hebben ze er geen idee van hoeveel moois er, letterlijk onder hun voeten, in de Noordzee zit.

Kust&Zee x-Pierience is een nieuw initiatief van Vereniging Kust & Zee. Door te kiezen voor een plek op de druk bezochte pier van Scheveningen hopen we veel mensen iets te kunnen laten zien van wat er op het strand en in de zee leeft en hoe wij daar duurzaam me om kunnen gaan. In de interactieve tentoonstelling vertellen Dolf de bruinvis en zijn vrienden wat zij allemaal mee maken op de bodem van de zee. Ze komen terecht tussen het zwerfvuil of raken verstrikt in netten op een wrak. Gelukkig worden ze er door duikers net op tijd uit gered. Dit verhaal sluit aan bij het werk dat we, dank zij een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij, de komende jaren gaan doen. Samen met het duikteam Duik de Noordzee schoon zullen we honderd scheeps-

wrakken schoonmaken en blijvend schoon houden, want die wrakken zijn een woonplaats voor veel bijzondere zeedieren.

#### Beleving centraal

De overheid, met name Rijkswaterstaat werkt op verschillende manieren hard aan wetgeving die er voor zorgt dat de Noordzee schoner wordt en blijft. Door middel van films en publieksactiviteiten betrekken we ook u bij dit werk. Daarbij gaat het over vervuiling van de zee, bijvoorbeeld door algenbloei of plastic soep. Maar ook over ‘goede’ vis. Beleving staat in het informatiecentrum centraal. We laten horen wat een bruinvis ervaart als er onderwater geheid wordt. Of we doen een proeverij met zeevierschips en duurzame schar.

toegang gratis

#### Ontmoetingsplek

Kust&Zee x-Pierience biedt een ontmoetingsplek voor iedereen die zich wil informeren of wil meewerken aan een duurzame kust en zee. We brengen bedrijven, burgers en organisaties met elkaar in contact. Daarvoor kan iedereen aanschuiven aan de gesprekstafel in het centrum. We vragen ook u als bezoeker naar uw mening: wat signaleert u en wat vindt u zelf een goede oplossing voor bepaalde kustproblemen? Vanuit deze plek werkt ook ons mediacentrum. Dagelijks zijn onze medewerkers er aanwezig om u te informeren over onze kernboodschap ‘Een rijke kust en een gezonde zee!’



## Adopteer een wrak!

### 100 wrakken op de bodem van de Noordzee blijvend schoon en beschermd!

In de loop van de eeuwen zijn er op de Noordzee duizenden schepen vergaan. Vele honderden liggen er nu nog op de bodem van de zee, als wrak, half vergaan en soms gedeeltelijk weggezonden. Wat veel mensen niet weten is dat deze wrakken voor dieren in de Noordzee van groot belang zijn. Ze vormen namelijk een rif waarop veel bodemdieren te vinden zijn.

De dichtbevolkte wrakken trekken roofvissen zoals kabeljauw aan, die op hun beurt weer vissers aantrekken. Die weten dat ze er op een goede vangst kunnen rekenen. Daarom wordt veel met netten en hengels gevist rondom de wrakken. Een probleem is dat de netten, haken en lijnen aan het wrak en aan elkaar vast blijven zitten. Zo zijn veel wrakken ingepakt geraakt in een wirwar van netten en lijnen, waarin vissen, krabben en kreeften onbedoeld worden gevangen en sterven. De duikers van Duik de Noordzee schoon zijn al enkele jaren bezig met het schoonmaken van de wrakken en het bevrijden van de in de netten verstrikte dieren. Het is grotendeels vrijwilligerswerk, dat met hart en ziel gedaan wordt. Moeilijk en specialistisch werk ook, dat vaak onder zware omstandigheden wordt uitgevoerd. Het zeewater is koud en vaak troebel. Het kan behoorlijk stromen en het mag ook niet te hard waaien.

#### 'De Adder'

Begin van dit jaar kwam het werk van het enthousiaste duikteam in een stroomversnelling. Stichting De Noordzee, Sportvisserij Nederland en Vereniging Kust & Zee besloten een samenwerking aan te gaan met het duikteam. In de komende drie jaar gaan ze samen aan de slag om 100 wrakken schoon te maken en daarna blijvend schoon te houden! Ook wordt bekeken hoe de wrakken wettelijk beschermd kunnen worden. Daarbij worden in samenwerking met bedrijven, organisaties of sponsors wrakken 'geadopteerd'. We hebben ons oog al laten vallen op 'De Adder', een wrak vlak voor de kust van Scheveningen.

#### Lood en vislijnen

Rondom de wrakken ligt veel vislood, door vissers kwijtgeraakt. Omdat lood een vervuilende stof is, wordt actief gezocht naar materiaal dat lood bij de hengelsport kan vervangen. Daarnaast is het belangrijk om de wrakken vrij te houden van vislijnen. We doen onderzoek naar het gebruik van afbreekbare bio-lijnen, die pas sinds kort verkrijgbaar zijn.

Jos Lobée van Modified Materials BV werkt samen met Sportvisserij Nederland aan de ontwikkeling van loodvrije werpgewichten voor de (sport)visserij. Jos ontwerpt verschillende vormen en gewichten van bijvoorbeeld staal en gietijzer om mee te vissen in zoet en zout water: "Deze zomer gaan we ze uitgebreid testen. De loodvervangers die als bruikbaar uit de test komen, zijn dit najaar verkrijgbaar in de betere hengelsportzaken."



Marieke van Schaik, Managing Director van de Nationale Postcode Loterij:

'Het is echt hartverwarmend om te zien hoe vrijwillige duikers zich, onder vaak moeilijke omstandigheden, inzetten om dieren uit de netten van wrakken te bevrijden. Dit soort projecten willen we als Nationale Postcode Loterij graag een extra steuntje in de rug geven'.



Danny Bok, Medewerker Communicatie en Educatie, Sportvisserij Nederland:

'Sportvisserij Nederland hecht veel waarde aan het behoud van visrijke en goed bevisbare wrakken in de Noordzee. Wij organiseren diverse activiteiten om verantwoorde sportvisserij met bijvoorbeeld loodvervangers te stimuleren. Wij sluiten ons graag aan bij het motto 'honderd wrakken blijvend schoon'. Onze passie is verantwoorde sportvisserij op zee, samen met de betrokken partners.'



# HELP MEE

## aan een rijke kust en een gezonde zee

Laat de bruinvis niet stikken, sponsor een pinger!



Een bedreiging voor de bruinvis is het risico om verstrikt te raken in de netten van vissers. De bruinvis kan dan niet meer boven komen om adem te halen en zal stikken. Kust & Zee is op zoek gegaan naar een manier om dat te voorkomen. De komende drie jaar testen we samen met de Nederlandse staandwantvissers een aantal type pingers. Dit is een apparaatje dat een heel hoog geluid uitstoot, waar de bruinvis niet van houdt. Als het apparaatje aan visnetten wordt bevestigd, zwemmen bruinvissen er met een grote boog omheen. U kunt meehelpen om de vissersvloot bruinvis vriendelijker te maken door bij te dragen aan de actie pinger. Kijk snel op [www.kustenzee.nl/actiepinger](http://www.kustenzee.nl/actiepinger).

Op ontdekkingsreis met het hele bedrijf

De Vereniging Kust & Zee heeft in samenwerking met Dolfin Bedrijfsevenementen drie bedrijfsuitjes ontwikkeld. Deze spelen zich af aan de Noordzee, de Waddenzee en het IJsselmeer. U gaat te voet of per boot en eet haring bij de kar of een zeebanket op een klip. Tegelijkertijd draagt het bedrijf financieel bij aan een gezonde zee. [www.dolfijnbedrijfsevenementen.nl](http://www.dolfijnbedrijfsevenementen.nl)



## Wrakken Schatkamers van de Noordzee

Dit boek neemt u mee onder water in de Noordzee. Met schitterende foto's en de dvd 'Noordzeewrakken - oases onder druk'. Bestel een exemplaar voor €29,50 via [www.duikdenoordzeeschoon.nl](http://www.duikdenoordzeeschoon.nl) en draag bij aan de bescherming van de wrakken.

## WORD VRIEND VAN KUST & ZEE

Ja, ik help mee aan een rijke kust en een gezonde zee door het werk van de Vereniging Kust & Zee te steunen en geef me op als vriend. Per internet op [www.kustenzee.nl/vriend](http://www.kustenzee.nl/vriend) of via de onderstaande bon.

#### Machtigingsstrook

Ik machtig Vereniging Kust & Zee om het aangekruiste bedrag af te schrijven van mijn Nederlandse bank- of girorekening:\*

Ik word vriend van Kust & Zee

ik betaal jaarlijks (€24,-)

ik betaal graag per maand (€2,-)

Ik draag een eenmalig bedrag bij:  €24,-  anders: € .....

\*Achternaam: .....

\*Voorletters: .....

\*M / V

\*Straatnaam: .....

\*Nummer: .....

\*Postcode: .....

\*Plaats: .....

E-mailadres: .....

ja, houd mij op dit e-mailadres op de hoogte van activiteiten van Kust & Zee via de e-mail nieuwsbrief *Kust & ZeE-nieuws*

\*Datum: .....

\*Handtekening: .....

Als u de bon inlevert bij ons informatiecentrum Kust&Zee x-Pierence ontvangt u een zilte verrassing

Deze strook in een gesloten envelop zonder postzegel sturen naar:

Vereniging Kust & Zee  
Antwoordnummer 10023, 2300 VB Leiden

Met de ondertekening van deze machtigingskaart geeft u Kust & Zee toestemming om eenmalig/doorlopend het aangekruiste bedrag van uw bankrekening af te laten schrijven, totdat u zelf de machtiging schriftelijk intrekt. Weigeringsperiode 56 dagen.

\*Verplicht in te vullen

# Vakantie aan Kust & Zee

## Op vakantie naar ...

... de Nederlandse QualityCoast Top 10!  
... de Top 50 Zuid-Europese vakantieparadijzen!

Op vakantie naar zee? Vindt u het óók zo belangrijk dat u er volop kunt wandelen of fietsen in de natuur? ... veilig in zee kunt zwemmen, snorkelend tussen de vissers? ... en of het karakter van het stadje en van het landschap nog een beetje bewaard is gebleven? Kust & Zee zocht uit waar u dan het beste terecht kunt!

Er bestaat een winwar van eco-labels voor hotels, maar slechts één voor vakantiebestemmingen als geheel: QualityCoast. 'Groene' en 'duurzame' kustbestemmingen kunt u voortaan herkennen aan de blauw-gele vlag met het dolfijntje. Het QualityCoast programma is ontwikkeld door de Vereniging Kust & Zee. Samen met lokale organisaties houden wij bij of QualityCoast-bestemmingen (kustgemeenten en eilanden) hun eigen identiteit, hun natuur en landschap, hun leefmilieu en hun cultureel erfgoed voldoende koesteren en beschermen. Het resultaat daarvan vindt u op deze pagina's: stuk voor stuk vakantieparadijsjes die buitengewoon de moeite waard zijn voor de natuur-, cultuur- of milieubewuste vakantieganger.

### QualityCoast Award

Voor alle 500 Zuid-Europese 'zonbestemmingen' uit de reisgidsen van o.m. TUI en OAD houdt Kust & Zee een database bij met informatie over de kwaliteit. Van inmiddels ruim 30 kustgemeenten en eilanden is ook het 'beleid' helemaal doorgelicht: indien goed bevonden, zijn deze bekroond met de QualityCoast Award; alleen deze bestemmingen mogen de QualityCoast-vlag hijsen. Over enkele Nederlandse QualityCoast-gemeenten leest u de komende pagina's meer. Zij zijn herkenbaar aan het QualityCoast-logo bovenaan hun artikel.

Uw favoriete QualityCoast bestemming vinden?

→ [www.qualitycoast.info](http://www.qualitycoast.info)  
→ [www.kustgids.nl](http://www.kustgids.nl)



### QualityCoast criteria

#### Natuur

- 1 Natuur & bescherming
- 2 Informatie over natuur
- 3 Contact met de natuur
- 4 Groen beleid
- 5 Openheid landschap

#### Milieu

- 6 Stranden & Blauwe Vlag
- 7 Waterbeheer
- 8 Vervoer & milieu
- 9 Afvalscheiding & recycling
- 10 Klimaat & energie

#### Identiteit & Cultuur

- 11 Cultureel erfgoed
- 12 Landschap & traditie
- 13 Lokale identiteit
- 14 Rust & ruimte
- 15 Gastvrijheid

#### Sociaal-economisch

- 16 Toeristische druk
- 17 Recreatie & vrije tijd
- 18 Bedrijfsleven & milieu
- 19 Betrokkenheid bevolking
- 20 Gezondheid & veiligheid



**AMELAND**

**ZANDVOORT**

**KATWIJK**

**NOORDWIJK**

**WESTVOORNE**

**GOEDEREDE**

**SCHOUWEN-DUIVELAND**

**DONAU DELTA ROEMENIË**

**MANGALIA ROEMENIË**

**RAB ISLAND KROATIË**

**LIMASSOL CYPRUS**

**KOUKLIA CYPRUS**

**AZORES PORTUGAL**

**TORRES VEDRAS PORTUGAL**

**GUÉTHARY FRANKRIJK**

**Duurzame QualityCoast bestemmingen**

- Goede waarden voor milieu
- Goede waarden voor milieu en zeer goed voor identiteit & cultuur
- Goede waarden voor milieu en zeer goed voor natuur
- Zeer goede, veelzijdige QualityCoast bestemming

**WORD VRIEND VAN VISITNOORDWIJK**

Wil je op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen en leukste evenementen in Noordwijk, word dan vriend van Visit-Noordwijk op Facebook en Hyves. En volg @VisitNoordwijk op Twitter zodat je niks mist.



*Vakantie aan Kust & Zee*

# Kom en vul je longen met gezonde zeelucht in Noordwijk

Charmant, stijlvol, ingetogen en erg actief op het gebied van natuur en milieu

Noordwijk is een charmante en stijlvolle kustplaats met een rijke historie. Het stralende middelpunt van de mooie Bollenstreek met als grootste blikvanger het 13 kilometer lange zandstrand. Maar ook de levendige boulevards, de sfeervolle oude dorpskern, de duinen en de bossen zijn belevenissen die je niet wilt missen.

In Noordwijk kun je heerlijk ontspannen, met een uitgebreid aanbod aan restaurants en winkels. Er is cultuur, theater en het hele jaar door worden er evenementen georganiseerd. Wil je liever actief bezig zijn? Dan kun je in Noordwijk met een fiets- of wandeltocht door de duinen, de bossen en langs de bollenvelden heerlijk genieten. Verder kun je tennissen, (midget) golfen, kiten en bowlen. Houd je van geschiedenis? Bezoek dan zeker het historisch centrum van Noordwijk, met zijn eeuwenoude lindebomen en herenhuizen uit de Gouden Eeuw. Uniek is dat zelfs de toren van de 15e-eeuwse Oude Jeroenskerk beklommen kan worden.

**Veel natuur midden in de Randstad**

Noordwijk is meer dan alleen een badplaats. Het is ook een plek van rust, ruimte en natuur. En dat midden in de Randstad. De Noordwijkse Coepelduynen zijn van Europese betekenis en daarom aangewezen als 'Natura 2000-gebied'. Voor Noordwijk is natuurbescherming heel natuurlijk. De gemeente volgt uiteraard de landelijke regelgeving rond natuur en milieu, maar gaat liever nog een paar stappen verder. Bijvoorbeeld volop in ontwikkeling en binnenkort ook toegankelijk: Noordvoort. Dit is een natuurgebied op de grens van Noordwijk en Zandvoort waar flink wordt gewerkt aan het verbeteren van het landschap en de soortenrijkdom van bijzondere planten en dieren.

**Bloemenbadplaats**

Gedurende de bloei van de bloembollen is Noordwijk de Bloemenbadplaats van Europa. Noordwijk vormt het middelpunt van één van de meest kleurrijke gebieden ter wereld: de bollenstreek. Overal ruik je de frisse geur van hyacinten, narcissen en tulpen. De bloeiende bollenvelden betoveren veel toeristen en dagjesmensen met de prachtigste kleuren. De meeste bollenvelden liggen direct achter de duinen. Deze zandgronden zijn uitermate geschikt voor de teelt. Daarnaast is er volop bloemenvertier met de wereldberoemde Keukenhof op fietsafstand, het bloemencorso en diverse bloemententoonstellingen.

**Lekker actief**

De meeste natuurgebieden zijn het hele jaar door vrij toegankelijk en bieden talloze mogelijkheden voor fiets- of wandeltochten. Deze tochten kunt u kosteloos ophalen bij het Visitor Center in Noordwijk. Als u iets meer uitdaging zoekt, probeer dan de 8 kilometer lange ATB-route in het Hollands Duin. Ook voor paardenliefhebbers biedt Noordwijk veel uitdaging met bossen, duin en strandritten. Het strand en de zee zijn plekken om te luieren, maar ook om actief bezig te zijn. Zo is Noordwijk de afgelopen jaren een echte surfhotspot geworden.

**Keurmerken**

Al jarenlang wappert in Noordwijk de Blauwe Vlag. Hét symbool voor schoon zwemwater en een verzorgd strand met goede en veilige faciliteiten en voorzieningen voor gehandicapten. Sinds een aantal jaar is daar de titel 'Quality-Coast' bij gekomen. Eveneens een Europees predicaat voor mens- en natuurvriendelijk toerisme en recreatie. Voor dit keurmerk scoort Noordwijk uitmuntend op het gebied van natuur en milieu. Dit jaar heeft Noordwijk zelfs goud behaald.

**Elke dag een stranddag!**

In de zomer loungen op het terras. In de winter lekker uitwaaien en warme chocolademelk als beloning. In Noordwijk is er het hele jaar beachlife. Sinds 2010 staat er ook in de winter een aantal prachtige, hippe en warme strandpaviljoens. Kom genieten van beachlife all year!

**Visitor Center Noordwijk**

De Grent 8  
2202 EK Noordwijk  
T. +31 (0)71 - 361 93 21  
E. info@noordwijk.info  
I. www.noordwijk.nl





Vakantie aan Kust & Zee

## Zin in Strand? = Zin in Zandvoort!

Het strand van Zandvoort is in drie woorden samen te vatten: mooi, schoon en veilig!

Het is een prachtige plek voor kinderen om eindeloos te spelen, heerlijk om zomaar eens uit te waaien of om lekker te genieten van een hapje of een drankje met de alom aanwezige zee als decor.

Het prachtige strand is gemiddeld 100 meter breed en maar liefst 9 kilometer lang waarvan 3 kilometer naaktstrand is. Er zijn meer dan 30 strandpaviljoens waar u terecht kunt voor een drankje en een goede maaltijd. U kunt hier heerlijk ontspannen. Een aantal strandpaviljoens is jaarrond geopend, zodat u het hele jaar kunt genieten van culinaire hoogstandjes, zon, zee en wind. Kortom, ruimte en mogelijkheden te over om ontspannen te kunnen recreëren!

### Blaauwe Vlag en QualityCoast

Zandvoort aan Zee is in het bezit van de Blaauwe Vlag en het QualityCoast Label. Deze keurmerken geven aan dat het strand aan de hoogste eisen voldoet voor wat betreft veiligheid, schoon water, mooie natuur en een goed milieu. Deze strenge eisen worden ieder jaar opnieuw beoordeeld en het mag dan ook duidelijk zijn dat Zandvoort alles in het werk stelt om hier ieder jaar weer aan te voldoen. Wist u dat Zandvoort in 2006 de eerste Nederlandse badplaats was waar de QualityCoast Vlag fier in top ging?

### Strandrolstoelen

Zandvoort biedt badgasten die op een rolstoel zijn aangewezen een unieke service: een strandrolstoel die speciaal aangepast is om door het mulle zand te rijden. Zo kunnen ook rolstoelgebruikers genieten van een fijn dagje op het strand. De speciale strandrolstoelen zijn gratis en het hele jaar door beschikbaar.

### Watersportmogelijkheden

In Zandvoort wordt op en rond het strand een breed scala aan watersportmogelijkheden aangeboden. Voorbeelden hiervan zijn windsurfen, golfsurfen, kitesurfen, rafting, catamaran zeilen en nog veel meer! Bij een aantal strandpaviljoens kunt u cursussen volgen en diverse materialen huren. Raadpleeg voor meer informatie en diverse sportieve arrangementen [www.vvvzandvoort.nl](http://www.vvvzandvoort.nl) of vraag bij VVV Zandvoort naar het excursiegidsje of de arrangementengids.



foto: Rob Bossink

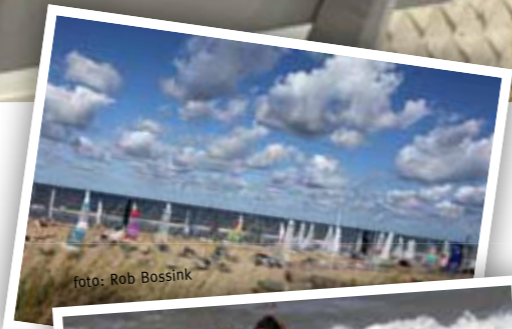


foto: Rob Bossink



foto: Rob Bossink

### Bereikbaarheid

Heeft u ook zin in Zandvoort gekregen en mocht u inmiddels besloten hebben om naar Zandvoort te komen, dan is het openbaar vervoer een uitstekende optie. Zowel met de bus als met de trein. Zandvoort is zelfs de enige badplaats in Nederland met een directe treinverbinding! Een bijkomend voordeel: U bent zonder parkeerproblemen met een half uurtje in Amsterdam.

### Meer informatie

Zandvoort heeft een VVV waar u meer bijzonderheden over één van de grootste badplaatsen van Nederland kunt verkrijgen. Ook voor een breed scala aan groeps- en bedrijfsarrangementen bent u bij VVV Zandvoort aan het juiste adres.

### VVV Zandvoort

Bakkerstraat 2/B  
2042 HK Zandvoort  
Tel.: 023-5717947  
[www.vvvzandvoort.nl](http://www.vvvzandvoort.nl)



ZIN IN ZANDVOORT!



Vakantie aan Kust & Zee

## Katwijk: een zee aan mogelijkheden!

Katwijk is een fijne familiebadplaats met een breed strand en een gezellige wandelboulevard. Kenmerkend voor het Katwijkse strand zijn de gekleurde strandhuisjes.

Sommige strandhuisjes zijn geschikt om in te overnachten. De veertien strandpaviljoens maken een dagje aan zee compleet. Katwijk heeft veel te bieden: van een karakteristieke, intieme dorps sfeer tot een moderne, bruisende familiebadplaats.

### Kunstpaviljoen op strand

Ruim 100 jaar nadat bekende schilders (Jan Toorop, Willy Sluiter, B.J. Blommers) naar Katwijk kwamen om hier te schilderen, heeft het strand weer een Kunstpaviljoen (tegenover de Oude Kerk). Het is een ontmoetingsplek voor kunstenaars en kunstliefhebbers. Er zijn schilderijen te zien (en te koop) die geschilderd worden tijdens het evenement Katwijk En Plein Air in juli. Ook worden er lezingen en workshops voor volwassenen en kinderen georganiseerd. Kijk voor meer informatie op [www.schilderenaanee.nl](http://www.schilderenaanee.nl).

### Lekker lezen

Een roman, detective of stripverhaal lezen aan het strand? Dat kan! In het Kunstpaviljoen is ook de Strandbibliotheek te vinden. Hier kunt u voor één dag een boek of iPod lenen. De Strandbibliotheek is in juli en augustus open.

### Volg de Beeldenroute

Maak een leuke wandeling over de boulevard en door het centrum van Katwijk aan Zee. Met de Beeldenroute in de hand wandelt u langs 17 kunstobjecten. De gids geeft informatie over de kunstwerken en kunstenaars. Voor kinderen staan er leuke opdrachten in. U kunt de gids gratis ophalen bij VVV, campings en bibliotheken.

### Musea

In het Katwijks Museum staan kunstschilders centraal die naar zee kwamen om te schilderen. Voor kinderen is een stoomtreinritje een leuke belevenis (Nationaal Smal-spoomuseum, Valkenburg). Kijk voor meer informatie en andere musea op [www.katwijk.nl](http://www.katwijk.nl) > toerisme en vrije tijd > musea.

### Veiligheid op strand

Katwijk hecht veel waarde aan een veilig strand. Zo is er een actieve reddingsbrigade en strandpolitie. Actuele informatie over eb en vloed, de zwemwaterkwaliteit, wind en toeristische informatie vindt u op het bord op de boulevard naast de strandpolitie. Meer strandinformatie is ook te vinden op de informatieborden bij de strandopgangen en in de gratis strandfolder (met plattegrond), verkrijgbaar bij de strandpaviljoens.

### Keurmerken

#### QualityCoast

De Europese eretitel voor mens- en natuurvriendelijk toerisme

Katwijk mag sinds de start van QualityCoast in 2009 de bijbehorende vlag aan het strand laten wapperen. Dit keurmerk staat voor mens- en natuurvriendelijk toerisme en recreatie met veel aandacht voor duurzaamheid en leefbaarheid.

#### Green Key

Het internationale duurzaamheidskeurmerk voor toeristische en zakelijke accommodaties

Katwijk kent drie recreatiecentra (De Zuidduinen, De Noordduinen en Koningshof in Rijsburg) en een strandpaviljoen (Het Strand) die dit keurmerk voeren. Green Key ondernemers zijn serieus en controleerbaar bezig met duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen.



## Altijd wat te doen

- Visculinair: 2 en 3 september 2011
- Toeristenmarkt: iedere dinsdag van 28 juni t/m 23 augustus 2011
- International Search & Rescue Event: zaterdag 6 augustus 2011
- (Muziekfestival) Reuring aan Zee: zaterdag 6 augustus 2011
- Rijsburgs Bloemencorso: zaterdag 13 augustus 2011

Meer informatie en andere evenementen vindt u op pagina 21 of op [www.zomerinkatwijk.nl](http://www.zomerinkatwijk.nl).



Vakantie van Kust & Zee

# Edward van Cuilenborg thuis op Schouwen -Duiveland

Tekst: Joop van der Laan

Met de eerste tint van de zon op zijn gezicht maakt hij op een fraaie voorjaarsmiddag met wethouder Ad Verseput (sport en recreatie) een rondje over Schouwen-Duiveland.

Edward van Cuilenborg is sportjournalist en multitalent. Zijn carrière begon bij de NOS, onder meer bij Studio Sport. Hij was de anchorman van alle sportprogramma's bij SBS 6, met de veelbekeken dartsfinales en de wedstrijden van het Nederlands elftal. Edward werkt nu twee jaar voor Eurosport, Sport1 en Megastad FM in Rotterdam.

### Een tweede thuis

Voor Edward is Schouwen-Duiveland een tweede thuis. Vader Cees van Cuilenborg, destijds hoofdredacteur van Voetbal International en Sport International, koos met zijn gezin voor Resort Haamstede als een oase van rust om de jaarplanning voor deze gerenommeerde sportbladen voor te bereiden. Edward is besmet geraakt met deze streek, omdat zee en duinen hem enorm aanspreken. Het verblijf met zijn gezin varieert van appartement, hotel, chalet tot kamperen. Boerderij De Mo-

lenberg is een vaste pleisterplaats waar hij met wisselend succes aan zijn golfhandicap werkt. Hij speelt hier tennis en midgetgolf en maakt tijd om te bowlen, te wandelen en te fietsen. In deze omgeving schreef Edward samen met zijn vrouw, journaliste Esther Scholten, het boek "Achter de baseline" (2007), een levensbeschrijving van de twaalf grootste Nederlandse tennisers.

### Burgh-Haamstede

Het gebied bij Burgh-Haamstede leert Edward in zijn jeugd jaren op zijn duimpje kennen, zwerfend door het prachtige bos in de Boswachterij Westerschouwen en verdwalend in de Zeepeduinen. "Dit is voor mij het mooiste stukje van Nederland met afwisselend, glooiend landschap met bos, struweel, grasland, mosvlakten en kaal zand. En dat op steenworp afstand van prachtig, breed en stil strand." Met gastheer wethouder Verseput staat hij bij het

beginpunt van de fraaie vernieuwde mountainbikeroute die zo'n 9 kilometer met klimmetjes door het natuurgebied slingert. Een uitdaging die hij ook al heeft aangenomen en niet helemaal zonder kleerscheuren heeft volbracht.

### Zweefvliegen

Over uitdagingen gesproken: Edward heeft een lijst, ontleend uit de film The Bucket List, met dingen die hij in zijn leven wil doen. Zo noteerde hij vorig jaar zijn eerste marathon in Rotterdam. De basis voor deze sportieve droom werd gelegd op de kop van Schouwen. "Ik heb me voorbereid in deze omgeving en dat gaf me inspiratie." Zweefvliegen is ook al van zijn lijst afgestreept. Hij beschouwt deze ervaring als een absoluut hoogtepunt in zijn leven. Vanaf Vliegveld Haamstede op een heldere dag met het zicht van zijn geboortestad Rotterdam tot aan Antwerpen.

### Een waterrijke omgeving

Edward ontdekt dat dit voormalig eiland in het noorden van Zeeland veel mogelijkheden biedt om de meest uiteenlopende dromen van zijn

lijst waar te maken. Een waterrijke omgeving met nog steeds potentie, zoals de komende ontwikkelingen bij de Brouwersdam. Wethouder Verseput vertelt enthousiast over de plannen die uitgewerkt worden met als thema "water". De lijst van Edward kan dus aangevuld worden.

Edward bezoekt de verbeterde duinovergang bij Scharendijke. Schouwen-Duiveland is hard op weg een duurzame gemeente van naam en faam te worden. Naast de hoge waardering die het Noordzeestrand krijgt werkt de gemeente aan de toegankelijkheid van duinovergangen en de veiligheid op de stranden. Wethouder Verseput vertelt dat ook andere Zeeuwse en Vlaamse partners aan dit Euregioproject "120 kilometer kustkwaliteit" meedoen.

### Plan Tureluur

Het wemelt er van het waterwild en de weidevogels, in plan Tureluur. Met de familie voert de tocht op de fiets regelmatig langs dit gebied over de dijk langs de Oosterschelde naar Zierikzee. Het is een plek waar het volgens Edward geweldig is om zowel de Zeelandbrug als de Oosterscheldekering te kunnen zien.

### Zierikzee

Het doel van de fietstochten met vrouw en kinderen Van Cuilenborg is het monumentale stadje Zierikzee met het zicht op het pittoreske haventje. Zierikzee wordt beschouwd als het pareltje aan de Oosterschelde. "Als je in Zierikzee bent, moet je proeven van de Zeeuwse zilte zaligheden." Even uitblazen op een terras aan het water. Een nieuwe wens schrijft hij op zijn lijst: "Ik wil graag een dagje mee aan boord van een mosselkotter." Dat staat genoteerd!

### Watersnoodmuseum

Het volgende doel is de oostkant van Schouwen-Duiveland, waar de binding met het water overduidelijk is. In februari 1953 sloeg het water tijdens een krachtige stormvloed bij Ouwkerk een gat in de dijk. Het werd gedicht met vier enorme caissons, die nu ingericht zijn als museum. Voor Edward is het een imponerende ervaring om stil te staan bij het Watersnoodmonument. Hij vult zijn lijst aan met een toekomstig bezoek aan het watersnoodmuseum. "Het is goed voor de kinderen om te weten wat er hier gebeurd is. En met welke enorme inspanning alles weer is opgebouwd."

### De Plompe Toren

Als het rondje bijna gedaan is, verschijnt aan de horizon de markante toren langs de dijk tussen Burghsluis en de Schelphoek: de Plompe Toren. Overblijfsel van het verdwenen dorp Koudekerke en nu een informatiecentrum. De mystieke toren heeft van de tweeling van Edward de benaming "schurkentoren" gekregen. "Ik ontdekte pas later dat de toren toegankelijk is en een legende kent. Het is voor mij een plaats waar ik graag naar boven klim en van het uitzicht geniet." Bij laag water liggen de zeehonden op de Roggenplaat vlak voor de kust.

Hij besluit: "Als de jongens op eigen benen staan, ga ik hier met mijn vrouw definitief wonen." Dan is de cirkel rond en is Edward van Cuilenborg helemaal thuis op Schouwen-Duiveland!

Of zijn lijst dan al is afgewerkt, is zeer de vraag...





# place to be?

het strand natuurlijk !



DORP / HAVEN / STRAND

## SCHEVENINGEN DEN HAAG



En niet zomaar een strand.... het strand van Scheveningen is de place to be! Het is naast een spannende badplaats, ook een relaxt luilekkerland. Combineer een dagje op het strand met heerlijk uit eten in één van de vele restaurants aan de haven. En dan naar de bioscoop of breng je de avond liever door op de boulevard? Er is in het dorp, aan de haven of op het strand altijd veel te doen en te beleven. Alles bij elkaar in je favoriete badplaats!



Een dag, een weekend of langer, Scheveningen houdt je bezig!

[scheveningendenhaag.com](http://scheveningendenhaag.com)



Vakantie aan Kust & Zee

## Gemeente Westvoorne natuurlijk-actief!

Westvoorne is bij uitstek een gemeente voor natuurlijk en duurzaam toerisme. Een groene gemeente met zon, zee, strand en veel natuur, waaronder beschermde Natura 2000-gebieden. De gevarieerde Duinen van Voorne met een grote rijkdom aan planten- en diersoorten behoren tot de mooiste natuurgebieden van Europa. Daarnaast is Westvoorne bij uitstek een kustgemeente om actief te ontspannen en te sporten. En wie lekker met een versnapering onderuit wil zakken kan terecht bij een van de zes strandpaviljoens.

### Zon, zee en strand

Gerard Cox (Toen was geluk heel gewoon) zong het al "Rockanje, Rockanje, badplaats zonder franje". Rockanje is inderdaad een badplaats waar de bezoekers zich snel op hun gemak voelen. Vanaf de ruime parkeerplaatsen aan de twee strandovergangen, Eerste en Tweede Slag, kom je via een strandplein op het schitterend gelegen Noordzeestrand. De zandbanken voor de kust zorgen voor een rustige zee, zodat kinderen veilig aan de rand van het water kunnen spelen. Gedurende de zomervakantie is er elke dag een reddingsbrigade en EHBO-post aanwezig. Verder is Rockanje prima geschikt om te wandelen, fietsen, mountainbiken, paardrijden en (kite-)surfen. De zes strandpaviljoens zijn de ideale plek om een stranddag ontspannen en comfortabel door te brengen.

Wilt u liever in alle rust genieten van een dagje strand? Loop dan het strand oost- of westwaarts op en ervaar het rustgevende ruisen van de zee en het prachtige achterliggende duingebied. Het fraaie duinlandschap is al wandelend (en gedeeltelijk per fiets) het best te bezichtigen. Vanuit het natuurbezoekerscentrum bij de Tenellaplas zijn er mooie wandelroutes uitgezet langs stuifduinen, duinmeren en struwelen met boven op de duinen een schitterend uitzicht op de zee. De badplaats hoort bij de top 5 van mooiste stranden van Nederland en is in het bezit van twee Blauwe Vlaggen. In 2011 is de gemeente in het bezit gekomen van QualityCoast Award, waarbij Westvoorne als beste heeft gescoord van alle Nederlandse QualityCoast-gemeenten!

### Natuur en cultuurhistorie

Ook Oostvoorne is van oudsher een geliefde badplaats. Door een tramverbinding vanuit Rotterdam tot aan de strandboulevard 'deden' veel Rotterdammers een dagje strand in Oostvoorne-aan-zee. Aan de boulevard stonden tal van hotels, pensions en paviljoens met zeezicht.

In het oude dorpscentrum staan nog steeds de statige historische huizen, het voormalige



stadhuis met trapgevel en de fraai gerestaureerde ruïne van een burcht uit de 12de eeuw. In het Openluchtmuseum De Duinhuisjes waant u zich in 1900.

Sinds de jaren 60 van de vorige eeuw ontwikkelde het Oostvoornse strand zich tot een dynamisch natuurstrand met slikken en zandplaten die vele vogels aantrekken en zo af en toe ook een zeehond. In 2011 wordt een duurzaam ingericht paviljoen gebouwd aan de rand van het gebied met een prachtige uitkijktoren. Een waar lustoord voor de natuurliefhebber!

In de gemeente ligt ook het Oostvoornse Meer, zeer aantrekkelijk voor de sportieve recreant die van surfen, vissen, duiken en mountainbiken houdt.

### Evenementen

Westvoorne is een levendige evenementengemeente. Dit varieert van muziek-evenementen tot cultuurhistorische evenementen en van de Profwielerronde van Oostvoorne tot de historische Motorraces; de Rockanje Classic. Kijk hiervoor onder meer op de uitjespagina op pagina 21.



12-05-2011 14:02 UUR

# DUINEN VAN OOSTVOORNE

Natuur bij u in de buurt



**Het Zuid-Hollands Landschap beschermt ruim 100 schitterende natuurgebieden. Ook bij u in de buurt.**

Er is zoveel te ontdekken aan dieren, planten en bomen – gewoon bij u om de hoek. Wilt u ook urenlang wandelen, fietsen en genieten van rust en natuur? Kijk dan op [www.zuidhollandslandschap.nl](http://www.zuidhollandslandschap.nl) voor een overzicht van de natuurgebieden in uw omgeving. Op dezelfde website kunt u voor maar € 17,50 lid worden van onze stichting. Daarmee helpt u ons de natuur in Zuid-Holland te behouden, zodat ook toekomstige generaties ervan kunnen genieten. Als dank krijgt u een prachtig welkomstgeschenk en ons kleurrijke magazine met elk kwartaal een leuke wandel- of fietsroute.

→ [WWW.ZUIDHOLLANDSLANDSCHAP.NL](http://WWW.ZUIDHOLLANDSLANDSCHAP.NL)

Mede mogelijk gemaakt door:



# 129 Blauwe Vlaggen in Nederland

Hét keurmerk voor milieu, veiligheid en kwaliteit op stranden en in jachthavens

De Blauwe Vlag is een internationaal kwaliteitskeurmerk voor stranden en jachthavens die zich onderscheiden op het gebied van veiligheid, kwaliteit van het zwemwater, schoonheid en reinheid, milieuaspecten en goede voorzieningen. Hieronder vallen ook voorzieningen voor gehandicapten. Een internationale jury kent jaarlijks na een uitgebreide inspectie de Blauwe Vlag toe. In 2010 wapperen in Nederland aan 50 stranden en 79 jachthavens Blauwe Vlaggen.

Het doel van de “Blauwe Vlag Campagne” is om overheden, ondernemers en recreanten blijvend te betrekken bij de zorg voor schoon en veilig water, een mooie natuur en gezond milieu. Het mogen voeren van de Blauwe Vlag is een erkenning voor badplaatsen en jachthavens voor de inspanningen die geleverd zijn op dit gebied.

## De Stranden

Het kwaliteitskeurmerk Blauwe Vlag betekent voor de stranden dat het zwemwater van uitstekende kwaliteit is, dat het strand wordt schoongehouden en er voldoende sanitaire voorzieningen en afvalbakken zijn. Daarnaast is er reddingsmateriaal en een EHBO-post aanwezig. Sinds dit jaar wappert de Blauwe Vlag ook op recreatiestranden in het binnenland.

## De Jachthavens

Bezoekers en gebruikers van jachthavens met een Blauwe Vlag komen in een haven met schoon water, schone kades en goede hygiënische sanitaire voorzieningen. Er zijn voldoende reddingsmiddelen en blusmaterialen. De ondernemer heeft voldoende investeringen gedaan in milieuzorg, zoals een gescheiden afvalinzamelingsstelsel en mogelijkheden om bilgewater en afvalwater in te nemen. Daarnaast is het uiteraard verboden dat jachteigenaren in de haven hun afvalwater lozen.

## Vaantje

Zowel strandbeheerders als de gastheren van de Blauwe Vlag jachthavens besteden aandacht aan informatie over natuur en milieu, waarbij zij met name in gaan op de natuurlijke omgeving waarin de desbetreffende stranden of jachthavens zich bevinden. Watersporters kunnen ook zélf aantonen dat zij duurzaam recreëren door het Blauwe Vaantje te aan boord te voeren. Dit vaantje ontvangen zij als zij de Gouden Gedragsregels ondertekenen.

Stichting Keurmerk voor Milieu, Veiligheid en Kwaliteit in Driebergen voert de Blauwe Vlag Campagne uit. Deze stichting heeft daarvoor de licentie ontvangen van FEE Nederland (Foundation for Environmental Education) dat weer een onderdeel vormt van FEE International.



## Nederlandse stranden en jachthavens met de Blauwe Vlag in 2011

### Stranden Noordzeekust

**FRIESLAND** Ameland Buren, Nes, Hollum **NOORD-HOLLAND** Bergen aan Zee Bergen aan Zee Callantsoog Callantsoog Camperduin Camperduin Castricum aan Zee Castricum aan Zee Den Helder strand Duinoord Hargen Hargen aan Zee Julianadorp aan Zee strand Zandloper, strand Julianadorp aan Zee Groote Keeten Groote Keeten St. Maartenszee St. Maartenszee Petten Petten Schoorl Schoorl aan Zee Texel Paal 9 Hoornderslag, Paal 17 Ecomare, Paal 20 De Koog, Paal 28 De Krim Velsen Strand Noorderpier IJmuiden IJmuiden aan Zee – Kennemerstrand Zandvoort Badstrand Zandvoort **ZUID-HOLLAND** Hoek van Holland strand Hoek van Holland Noordwijk Badstrand Noordwijk Ouddorp aan Zee Westerduinpad, Brouwersdam Rockanje Strandslag 1 en Strandslag 2 Wassenaar Wassenaarse Slag **ZEELAND** Schouwen Duiveland: Renesse Jan van Renesseweg, Wilhelminahoeve Noord-Beveland Banjaardstrand Westenschouwen Westenschouwen Veere: Domburg Strand Domburg Oostkapelle Strand Oostkapelle Westkapelle Strand Westkapelle Zoutelande Strand Zoutelande Vrouwenpolder Strand Vrouwenpolder Vlissingen Badstrand, Nollenstrand Sluis: Breskens 't Halve Maentje Cadzand-Bad Caricole, 't Zwin-De Zeemeeuw Groede Groedse Duintjes-Palm Beach, Groedse Duintjes-Carroussel Nieuwvlied-Bad Saint-Pierre.

### Recreatiestranden binnenland

**GELDERLAND** Beesd recreatiestrand Betuwestrand, Maurik recreatiestrand Eiland van Maurik. **NOORD-BRABANT** Loon op Zand Experience Island/Blauwe Meer. **LIMBURG** Panheel Funbach.

### Jachthavens

**FRIESLAND** Jirsum Jachthaven Boarstream Lemmer Binnenjachthaven, Buitenjachthaven Vlieland Passantenhaven Vlieland West-Terschelling Marina Passantenhaven Dellewal Workum Jachthaven 't Soal Woudsend Jachthaven De Rakken **NOORD-HOLLAND** Akersloot Jachthaven AR&ZV Den Helder Jachthaven Breewijk, KMJC, Jachthaven Willemsoord Enkhuizen Compagnieshaven, Gemeentehaven Enkhuizen, Jachthaven Buyshaven Kudelstaart Jachthaven Kempers Watersport Loosdrecht Jachthaven De Uitkijk B.V., Jachthaven Wetteville Interboat Holland BV, Jachthaven Het Anker, Jachthaven KWW Loosdrecht Monnickendam Jachthaven Watersportcentrum Zeilhoek, Jachthaven Waterland, Jachthaven Hemmeland, Marina Monnickendam Naarden Jachthaven Naarden Texel Waddenhaven Texel Uitgeest Jachthaven Zaand Noordijk Watersport Velsen Seaport Marina IJmuiden **ZUID-HOLLAND** Barendrecht Marina Barendrecht Dordrecht Jachthaven Westergoet Gorinchem Linge haven Hellevoetsluis Marina Hellevoetsluis, Jachthaven WSV Haringvliet, Marina Cape Helius Herkingen Herkingen Marina B.V., WSV Herkingen Katwijk aan Zee Jachthaven Katwijk Middelharnis Gemeentehaven Middelharnis Ouddorp Marina Port Zélande Rhooen De Rhoonse Grienden Rotterdam City Marina Rotterdam Sassenheim Jachthaven Jonkman Stad aan 't Haringvliet Jachthaven Atlantica Streefkerk Jachthaven Liesveld **FLEVOLAND** Almere Jachthaven Muiderzand Biddinghuizen Jachthaven Flevostrand **UTRECHT** Spaarburg Jachthaven Nieuwboer Vinkeveen Jachthaven Omtzigt Vinkeveen Jachthaven Winkeloord IJsselstein Jachthaven Marnemoende **GELDERLAND** Emelo Jachthaven Strand Horst Kerkdriel Jachthaven De Brink, Van Gent Watersport, Marina Kerkdriel Lathum Jachthaven 't Eiland Maurik Jachthaven De Loswal, Jachthaven Eiland van Maurik Olburg Jachthaven Dorado Beach Tolkamer Jachthaven Bijland **OVERIJSSEL** Zwartsluis Jachthaven Recreatiecentrum het Zwarte Water Kampen Jachthaven Camping Roggebrotsluis **ZEELAND** Sint Annaland Jachthaven WSV St-Annaland Brouwershaven Jachthaven Brouwershaven Bruinisse Jachthaven Bruinisse Den Osse Jachthaven Den Osse Kamperland Roompot Marina Kats Van de Rest Nautic Kortgene Delta Marina Scharendijke Jachthaven Scharendijke Wemeldinge Jachthaven Wemeldinge Wilhelminadorp Jachthaven Hansa Wolphaartsdijk Jachthaven Wolphaartsdijk **NOORD-BRABANT** De Heen Jachthaven De Schapenput Drimmelen Biesbosch Marina Drimmelen Waspik Jachthaven Scharloo Woudrichem Jachthaven WSV Woudrichem **LIMBURG** Maasbracht Jachthaven Van der Laan Yachting Mook Jachthaven Eldorado Venlo Jachthaven WSV De Maas Well Jachthaven 't Leuken.

[www.blauwevlag.nl](http://www.blauwevlag.nl)



# Kust & Zee Drijvrraag

## Zo werkt het

Schrijf je antwoorden op de 4 vragen en je favoriete Kust&Zee bewoner op een ansichtkaart met je naam, adres, telefoonnummer en stuur ze voor 31 december 2011 naar **Kust & Zee, Postbus 11232, 2301 EE Leiden** of email je antwoorden naar **info@kustenzee.nl** o.v.v. Kust&Zee prijsvraag 2011.

### Hoofdprijs

Win een luxe overnachting in deze capsule aan het strand in Scheveningen!



Deze oude reddingscapsule is omgebouwd tot hotel door afval-architect Denis Oudendijk. [www.capsulehotel.info](http://www.capsulehotel.info)

**Eerste prijs:** vrijkaartjes voor Diergaarde Blijdorp, SEA LIFE Scheveningen of Ecomare (Texel) **Tweede prijs:** één van de boeken "Worden Dolfijnen verliefd?" **Derde prijs:** één van de boeken "Dwars door de Duinen"



Deze special neemt u in vogelvlucht mee naar een voor de wereld uniek natuurgebied: De Waddenzee!



### 1 Wat is wat?

- Een bruinvis is een:
  - A kleine walvis
  - B dolfijn
  - C haai
- Een strandgaper is een:
  - A meeuw
  - B schelp
  - C worm
- Lamsoor is een:
  - A plant
  - B slak
  - C schaap

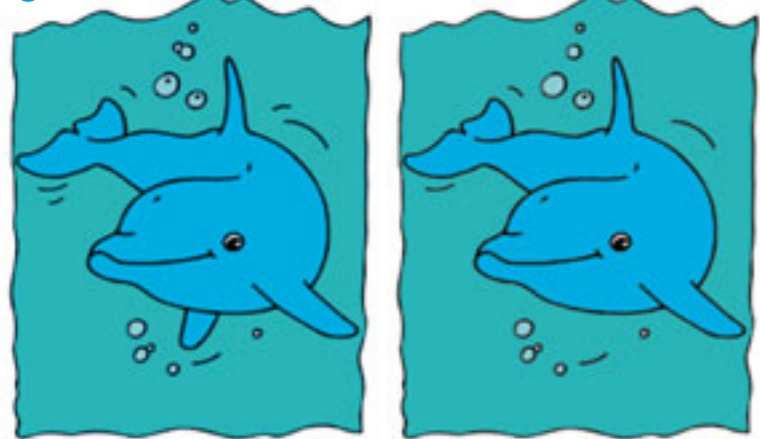
### 2 Wie is wie?

Weet jij welke naam bij welke krabben- of kreeftensoort hoort?

- zwemkrab
- strandkrab
- heremietkreeft
- zeekreeft

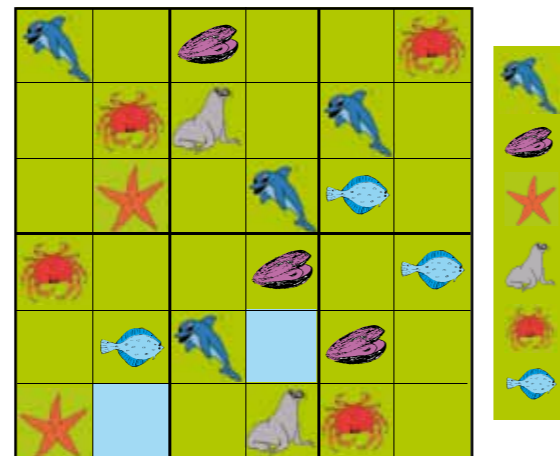


### 3 Zoek de 5 verschillen



### 4 Zeedoku

In elk vakje van de 3x2 hokjes komen 6 verschillende zeedieren te staan. Ook in elke rij van links naar rechts en van boven naar beneden komt elk dier maar 1x voor. Vul jij alle vakjes op de juiste manier in? De dieren in de lichtblauwe vakjes zijn de oplossing. Teken ze na of geef hun naam als oplossing.



### 5 Mijn favoriete Kust&Zee bewoner

Maak deze zin af:

Mijn favoriete Kust&Zee bewoner is....., omdat.....

De leukste inzendingen krijgen een plekje in de tentoonstelling van de Kust&Zee x-Pierence in Scheveningen.

Special De Waddenzee Werelderfgoed

## De Waddenzee, uniek in de wereld en zo dichtbij huis

Sinds 2009 is de Waddenzee een Werelderfgoed. Het gebied beslaat het Nederlandse en Duitse deel van de Waddenzee. Dat is een gebied van bijna 10.000 vierkante kilometer langs een kuststrook van zo'n 400 kilometer. Dat de Waddenzee nu Werelderfgoed is geworden, is vooral een bekroning van de jarenlange inzet van veel bewoners, organisaties en overheden.





Foto: Klaas Kreuijer



Foto: Jan Hunemann

## De Waddenzee een Werelderfgoed

Sinds juni 2009 is de Waddenzee UNESCO Werelderfgoed. Aan de wieg van dit succes staat de jarenlange goede samenwerking tussen de Waddenzeelanden. Daarmee staat de Waddenzee op gelijke voet met wereldberoemde natuurgebieden als Yellowstone in de Verenigde Staten, het Great Barrier Reef in Australië en de Kilimanjaro in Tanzania. Het geeft aan dat de Waddenzee van bijzonder belang is voor onze planeet.

### De waarde van de Wadden

De Waddenzee is een van de grootste wetlands op aarde met een uniek landschap en een uitzonderlijk rijke natuur. Zij is een onmisbare schakel in de wereldwijde trekvogelroutes en daarom van levensbelang voor miljoenen trek-

vogels. Verder is de Waddenzee een belangrijk voedsel- en kraamgebied voor miljoenen vissen en schelpdieren. En de zeehond, niet te vergeten! Voor mensen is het waddengebied vooral bijzonder omdat de natuur alle ruimte krijgt om via de getijden, de wind en de zandstromingen het landschap vorm te geven. Nergens in ons land is er zoveel ruimte, stilte en duisternis te beleven.

### Wat is een werelderfgoed?

Een werelderfgoed is een monument, gebied of landschap met een natuurwaarde en/of cultuurhistorische waarde die uniek is in de wereld. Een werelderfgoed moet volgens UNESCO in ieder geval beschikken over 'een bijzondere, universele waarde; het moet onvervangbaar en uniek zijn en als eigendom van de hele wereld worden beschouwd'.

De toekenning van de Werelderfgoedstatus is te vergelijken met bijvoorbeeld de Michelinsterren voor restaurants. Het is een erkenning

voor het gebied, maar biedt vooral (promotie) kansen. Juridisch biedt het geen extra bescherming. De Werelderfgoedstatus zelf leidt niet tot veranderingen in het gebied, maar biedt wel kansen. Eén van de verwachte effecten van de status is een stimulans voor de sector recreatie en toerisme.

Wel eist UNESCO daarbij dat er zorgvuldig omgegaan wordt met het erfgoed. Nederland is verplicht de kwaliteit in stand te houden die de Waddenzee had bij toekenning van de status in juni 2009. Net als bij een Michelinster kun je ook een werelderfgoedstatus weer kwijtraken. Hierin speelt het internationale Waddenzee secretariaat (CWSS) in Wilhelmsaven een belangrijke rol. Zo is zij de campagne 'Verhalenjagers' gestart om de verbondenheid met de Waddenzee te versterken en het erfgoed voor de komende generaties te bewaren door mensen er verhalen over te laten vertellen.

→ [www.waddenzeeerfgoed.nl](http://www.waddenzeeerfgoed.nl)



Foto: Roy Vrouwenvelder

### Waardeloze Moddervlakte?

De Waddenzee is een uniek en prachtig mooi natuurgebied. Dan te bedenken dat sommige mensen een halve eeuw geleden nog spraken van een waardeloze moddervlakte. Lastig en gevaarlijk, omdat die tweemaal per dag droogviel. Dus, zo vond de overheid, kon het gebied beter ingepolderd worden. En nu? Nog geen 50 jaar na dit onzalige plan is de Waddenzee uitgeroepen tot werelderfgoed. Nergens ter wereld komt er zo'n uitgestrekt en gevarieerd landschap voor, ontstaan onder invloed van eb en vloed en dat nog dagelijks zichtbaar verandert.

### Convenant Waddenzee – Werelderfgoed

Om de angst bij de bewoners en vooral ondernemers weg te nemen dat met de status van Werelderfgoed nauwelijks meer nieuwe ontwikkelingen in het Waddengebied mogelijk zouden zijn, is in 2007 het Convenant Waddenzee Werelderfgoed ondertekend. Rijk, provincies en gemeenten in het Waddengebied spraken met elkaar af dat ze zuinig zijn op de Waddenzee, maar dat de werelderfgoedstatus geen nieuwe belemmeringen en geen nieuwe regels met zich meebrengt. Het convenant is ondersteund door het regionale bedrijfsleven en diverse natuur- en belangenorganisaties in het gebied.

## Aan het woord

“De Werelderfgoedstatus betekent mondiale erkenning voor de goede zorgen van generaties van mensen voor het Waddengebied. Verschillende partijen waren bevreesd voor beperkingen door die status, maar zien nu in dat het juist kansen biedt. Voor recreatie bijvoorbeeld, en als vestigingsplaatsfactor. De Waddenzee als Werelderfgoed is een visitekaartje waar we trots op kunnen zijn. Dat de wereld nu meekijkt, sterkt ons om het gebied te blijven beschermen en het gebruik te verduurzamen.”

Jaap Verhulst - Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

“Een belangrijke activiteit van de Kamer van Koophandel Noord-Nederland is het bevorderen van de regionale economie. Het merk ‘Werelderfgoed Waddenzee’ willen we gebruiken om het noordelijke toeristisch aanbod samen met ondernemers onder één noemer aan de man te brengen. Dus het Waddenzeegebied, de Friese Meren en de recreatieve mogelijkheden en attracties van Drenthe en Groningen samen.”

Janine Sterken - Kamer van Koophandel Noord-Nederland

“Met de UNESCO werelderfgoedstatus is er wereldwijde erkenning voor het belang van het wad voor onze planeet. Een mooie bezegeling van ons werk, na 44 jaar geleden inpoldering te hebben voorkomen. De status biedt kansen die nu nog onvoldoende benut worden. Natuur wordt belangrijker voor de regionale economie. De Waddenvereniging zet zich de komende jaren samen met de bewoners en bezoekers van het gebied in voor een duurzame ontwikkeling van de regio.”

Ellen Kuipers – Waddenvereniging

“UNESCO benadrukt het belang van voorlichting en educatie over werelderfgoedgebieden. Hier ligt een belangrijke rol voor waddencentra als Ecomare. Het sluit ook naadloos aan bij ons werk. Ecomare zet zich in voor de bewustwording, en daarmee natuurbescherming, van de Wadden- en Noordzee door voorlichting, educatie en opvang van vogels en zeehonden.”

Henriette de Waal - Ecomare

“Waddenzee Werelderfgoed betekent een gezamenlijke verplichting van Nederland en Duitsland en hun bewoners om dit te beschermen en te beheren als een erfgoed voor volgende generaties uit de hele wereld. Als wij dit goed doen, kunnen we blijven genieten van een prachtig natuurgebied dichtbij huis en versterken we de regionale identiteit.”

Jens Enemark – Common Wadden Sea Secretariat

### Barrière van eilanden

### Samenspel met de mens

### Uniek patroon

### Voedselrijkdom

## Unieke waarden van het Waddengebied

UNESCO gaf in 2009 de Waddenzee het predicaat ‘Werelderfgoed’ op grond van drie criteria:

- **Jong en oorspronkelijk:** Er is een buitengewone ontwikkeling van de aarde en het leven te zien;
- **Wonderlijk dynamisch:** Er zijn bijzondere ecologische en biologische processen zichtbaar gaande;
- **Zeldzaam gevarieerd:** De aanwezigheid van de belangrijkste en grote soortenrijkdom en/of van bedreigde onvervangbare flora en fauna.



Foto: Martin Stock

Foto: Sijtske Dijkse (Foto Fitis)

Achter een barrière van eilanden is het grootste aaneengesloten getijdengebied in de gematigde klimaatzone ontstaan.

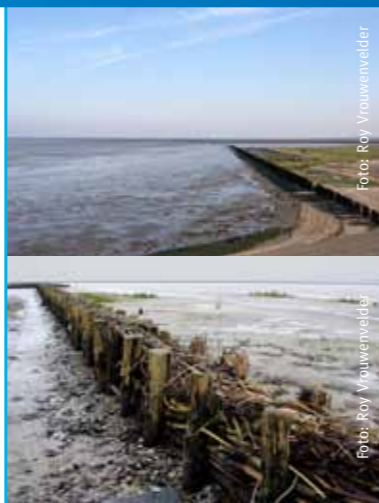


Foto: Roy Vrouwenvelder

Foto: Roy Vrouwenvelder

Aan de randen van de Waddenzee is goed zichtbaar hoe de mens in de loop der jaren het landschap in samenspel met de natuur heeft gevormd.



Foto: Martin Stock

Foto: Sijtske Dijkse (Foto Fitis)

De Waddenzee heeft op wereldschaal een uniek en ongestoord patroon van zeegaten, geulen en prielen dat op verschillende schaalniveaus zichtbaar is.

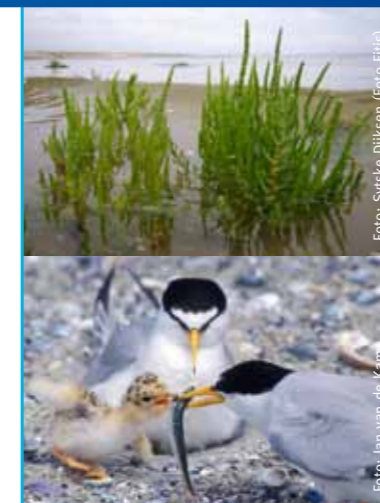


Foto: Sijtske Dijkse (Foto Fitis)

Foto: Jan van de Kerm

De Waddenzee heeft een uitzonderlijk grote voedselrijkdom. Vissen als schol, tong en haring groeien hier op. Het rijke bodemleven is van grote betekenis voor trekvogels die hier in enorme aantallen voorkomen en hun vetreserves aanvullen.

# Ontdek de Waddenzee

## Onder water

Een greep uit het onderwaterleven in de Waddenzee

### Heremietkreeft



### Grote groene zager



### Slibanemoon



### Zeeanjelieren



### Meun



## Boven water

Een greep uit de verschillende dieren en planten die op en langs het wad voorkomen.

### Wadpierhoopjes



### Zeekraal



### Visdief



### Kanoetstrandloper



### Broedende scholekster



### Zeehond



### Zee-aster



### Kleine mantelmeeuw



## Gebruik

Een greep uit de verschillende activiteiten die plaatsvinden.

### Wadlopen



### Zeilen



### Visserij



## Mosselbanken

Mosselen hebben een zeer belangrijke rol in de Waddenzee. Zij vormen samen een mosselbank door zich aan elkaar en de ondergrond met draden vast te plakken. Een mosselbank biedt dieren voedsel en beschutting. De mosselen filteren het zeewater door voedsel en zwevende slibdeeltjes uit het water te halen.



## Japanse oester



De laatste 10 jaar komen er steeds meer geïntroduceerde Japanse oesters in de Waddenzee voor. Aanvankelijk leek het dat de mosselbanken volledig werden overgenomen door deze nieuwkomer, maar nu ontstaan er ook gecombineerde mossel-oesterriffen. Mogelijk het begin van een duurzaam partnerschap?

## Zoek de verschillen

De mossel (*Mytilus edulis*) en de platte oester (*Ostrea edulis*) zijn beide eetbaar: de Latijnse achternaam *edulis* betekent eetbaar. Maar dat lijkt bijna de enige overeenkomst tussen de twee schelpen. Op de volgende punten blijken ze verrassend te verschillen:

### MOSSEL



- Algemeen zee-eten
- Maximale leeftijd 15 jaar\*
- Zet zich vast met draden aan de ondergrond
- Tweeslachtig
- Bijna uitgestorven in Waddenzee door overbevissing (herstelt zich nu weer langzaam)

\* maar meestal eerder opgegeten door een ander dier

### PLATTE OESTER



- Delicatesse
- Maximale leeftijd 20 jaar
- Vormt zijn schelp naar de ondergrond en zet zich vast met kalkcement
- Tweeslachtig (de oester begint als mannetje en wordt na een paar jaar een vrouwtje)
- Uitgestorven in Waddenzee onder andere door overbevissing



Drenkelinghuisje



Onderzoek

Op pagina 29 leest u hier meer over.

Veerdienst naar:

Texel



### Teso Bootdienst

**Hoofdkantoor:**  
Pontweg 1  
1797 SN Den Hoorn - Texel  
Tel. 0222-369600  
info@teso.nl  
www.teso.nl  
**Veerhaven Den Helder:**  
Havenplein 3  
1781 AB Den Helder

Veerdienst naar:

Vlieland en Terschelling



### Rederij Doeksen

Waddenpromenade 5  
8861 NT Harlingen  
**Informatie en tickets boeken:**  
www.rederij-doeksen.nl  
**Contactcenter:**  
Tel. 0900-3635736 (0,70/gesprek)  
info@rederij-doeksen.nl  
www.rederij-doeksen.nl  
www.twitter.com/rederijdoeksen

Veerdienst naar:

Ameland en Schiermonnikoog



### Wagenborg Passagiersdiensten b.v.

Postbus 70,  
9163 ZM Nes/Ameland  
**Bezoekadres:**  
Reeweg 4, Nes/Ameland  
**Reserveringen:** tel. 0519-546111  
**Informatielijn:** tel. 0900-4554455

Foto's op deze pagina:  
Sytske Dijkse (Foto Fitis),  
Martin Stock, Martin Baptist,  
Klaas Kreuijer, Salko de Wolf,  
Roy Vrouwenvelder,  
Joos Versfelt, Anne Frijsinger  
en Mat Vestjens.



## De veerdiensten naar de Waddeneilanden

# “Elke dag dwars door een Werelderfgoed”

Wanneer u zich op een van de veerboten naar de Waddeneilanden begeeft, waant u zich vaak in het buitenland. Niet zo gek, want op dat moment vaart u door een van de grootste en meest unieke natuurgebieden van Europa. En wist u dat u tijdens de tocht over de Waddenzee dwars door een werelderfgoed vaart?

Vanaf het dek van het schip of door de patrijspoorten zijn bij laag water de drooggevallen zandplaten goed zichtbaar. Wie goed kijkt, kan vaak mosselbanken en een uitgebreid stelsel van geulen en geultjes ontdekken. Met een beetje geluk ziet u onderweg ook nog zeehonden of bijzondere vogels, zoals de visdief, kluut of kanoetstrandloper. Boven de veerboot cirkelen vaak de mantel- en zilvermeeuwen rond uw hoofd.

### Bijzonder landschap

Dichter naar de kust, zowel bij de eilanden als bij het vaste land, vindt u het voedselrijke slibwad, uitgestrekte kwelders en nog meer mosselbanken. Maar ook witte stranden en duinen en hier en daar wuivende zeegrasvelden. Door een bijzonder samenspel van wind, water, golven en andere krachten van de natuur heeft het landschap zich hier gevormd. Meer dan 10.000 vaak zeldzame plant- en diersoorten vinden hier hun thuis!

### Passagiers informeren

Ook de veerdiensten beseffen hoe uniek deze rijkdom van de Waddenzee is. “Het is een voorrecht om elke dag dwars door dit Werelderfgoed te mogen varen”, vinden zij. Hierover informeren zij daarom op verschillende manieren hun passagiers. Dit gebeurt niet alleen via hun websites en hun balies op de vaste wal, maar ook via de beeldschermen en shops op

de boot. “Met een doorlopende presentatie van het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee maken wij onze reizigers aan boord graag bewust van dit unieke vaargebied”, vertelt Cees de Waal, directeur van TESO bootdienst.

### Groen werken

“Uiteraard zijn wij als veerdiensten ook voortdurend bezig om zo groen mogelijk te werken”, laat Ger van Langen, directeur van Wagenborg Passagiersdiensten, weten. “Zo deden wij al onderzoek naar emissieloos varen en de mogelijkheden om over te stappen op biodiesel.” Ook Rederij Doeksen werkt actief aan milieusparende voortstuwingsmethodes voor haar vloot. “Wij ontlenen ons bestaansrecht aan de populariteit van dit overweldigende natuurgebied. Dat brengt dus ook verantwoordelijkheden met zich mee. Een daarvan is het terugdringen van de CO<sub>2</sub>-uitstoot en andere emissies”, vult directeur Paul Melles aan. “Voor ons en onze passagiers is het van groot belang dat dit unieke natuurgebied blijft bestaan. Daar dragen wij graag ons steentje aan bij”, benadrukken beide directeurs.

## Officiële oorkonde

Een jaar nadat de Waddenzee Werelderfgoed werd, kreeg Nederland formeel de Oorkonde Werelderfgoed Waddenzee uitgereikt. Tijdens een overtocht met het m.s. Esonborg van Wagenborg Passagiersdiensten overhandigde de heer Kishore Rao van UNESCO deze oorkonde aan de toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Gerda Verburg. Hiermee ontving Nederland het officiële bewijs van inschrijving op de Werelderfgoedlijst.

## Behoud ons Werelderfgoed: Werk mee aan een Rijke Waddenzee

De Waddenzee Werelderfgoed, Nederlands grootste wildernis, is een prachtig en dynamisch natuurgebied. Voor veel mensen is het een jaarlijkse pleisterplek en een bron van inkomsten. De Werelderfgoedstatus is een erkenning waar we trots op mogen zijn, maar die ook de verplichting schept om het gebied sterk en veerkrachtig te maken.

De wonderlijk gevarieerde natuur op de grens van land en water is van levensbelang voor zeldzame planten en dieren. En voor de 12 miljoen trekvogels die het gebied elk jaar op hun tussenstop aandoen. De Waddenzee is kwetsbaar geworden door visserij, baggerwerkzaamheden, recreatie, bedijkingen en inpolderingen rondom het gebied, maar ook door invloeden van buitenaf, zoals klimaatverandering en het binnendringen van zogenaamde exoten. Met gevolgen voor de unieke waarden van het Werelderfgoed.

### Samenwerking

In het Programma Naar een Rijke Waddenzee werken voor het eerst gebruikers, natuurorganisaties, regionale en landelijke overheden samen om stap voor stap een sterke natuur te realiseren, in combinatie met een duurzame toekomst voor de gebruikers van het wad. Startpunt is een gezamenlijk streefbeeld voor de Waddenzee in 2030.

### Ideeën

Soms blijkt contact met een onverwachte andere partij, een ondernemer, een bezoeker, een wadloper, een sportvisser of een waterrecreant ineens een belangrijk inzicht of project op te leveren. De vraag is dan ook: wat betekent het wad voor U? Wat zou U, uw bedrijf, uw organisatie kunnen bijdragen dat goed is voor de natuur, maar ook voor U als gebruiker? Daarvoor kunt U onder meer terecht bij het Programma Naar een Rijke Waddenzee.

### Sterker en veerkrachtiger

Samen moeten we alles op alles zetten en ervoor zorgen dat de Waddenzee als natuurgebied weer sterker en veerkrachtiger wordt. Dit in het besef dat het hele wadgebied ook als woon- werk- en recreatiegebied gezond moet zijn. Kortom, een Rijke Zee voor behoud en versterking van een krachtig en uniek Werelderfgoed.

→ [www.rijkewaddenzee.nl](http://www.rijkewaddenzee.nl)



Foto: Sytske Dijkse (Foto Fitis)



Foto: Sytske Dijkse (Foto Fitis)



Foto: Jan van de Kam

## Mosselen voor de camera

Een project dat samenwerkt met het Programma Naar een Rijke Waddenzee is Mosselwad. Mosselen hebben een zeer belangrijke rol in het ecosysteem van de Wadden. Helaas zijn er nu in de Waddenzee veel minder (oude) mosselbanken dan vroeger. In de jaren '80 is vooral door overbevissing het merendeel zodanig aangetast dat de laatste droogvallende banken in 1990 zijn verdwenen. De overheid heeft toen de mechanische kokkelvisserij beëindigd en laat de mosselvisserij slechts beperkt toe. Nu is het streven om het oppervlakte van droogvallende mosselbanken te vergroten tot minimaal 4.000 ha. De onderzoekers van het project Mosselwad leveren daar een belangrijke bijdrage aan.

Op sommige plaatsen op het wad kunt u vanaf deze zomer een videopaal zien staan. Het project Mosselwad maakt hier filmopnames om er achter te komen hoe een mosselbank overleeft. De film toont etende vogel, golfslag en stroming en de verandering van de vorm en samenstelling van de bank. Over een paar jaar verwachten de onderzoekers te weten hoe je mosselbanken kunt aanleggen en jonge zaadbanken zo kunt beschermen en beheren dat ze zich kunnen ontwikkelen tot oude banken.

→ [www.mosselwad.nl](http://www.mosselwad.nl)

Mosselwad is een gezamenlijk project van IMARES, NIOZ, NIOO-CEME, SOVON, Universiteit Utrecht en de Vereniging Kust & Zee.



Foto: Martin Baptist



LIVE CAM 1 14:34:15 REC



# “Vrij toegankelijke en goede kennis onmisbaar voor behoud Werelderfgoed”

Voor het behoud en de versterking van het Werelderfgoed Waddenzee is meer kennis en samenhang noodzakelijk. Daarbij is het belangrijk dat die kennis gebundeld, vrij toegankelijk en direct beschikbaar is. Niet alleen voor bestuurders, ambtenaren en onderzoekers, maar ook voor bewoners, ondernemers en bezoekers van de Wadden. Met de oprichting van de Waddenacademie is een onafhankelijk kennisinstituut geboren die hier invulling aan geeft.

“Wij willen het waddensysteem als geheel bestuderen. Dat betekent dat we kijken naar het hele gebied dat zich uitstrekt van Nederland tot voor de kust van Denemarken, en naar het samenspel van ecologie, economie, cultuur, geologie, klimaat en sociale ontwikkelingen in het gebied”, zegt prof. dr. Pavel Kabat, voorzitter van de Waddenacademie.

### Samenwerking

De Waddenacademie wil wetenschap, beleid en praktijk dicht bij elkaar brengen en kennis en ervaringen beter met elkaar delen. “Dit kan alleen met voldoende draagvlak, een goede samenwerking en communicatie met anderen”, is zijn stellige overtuiging. “We stellen ons open voor iedereen in het gebied. Zo komen we er

onder andere via onze sociaaleconomische denktank achter welke kennis waar nodig is. Verder werken we samen met de onderwijs- en onderzoekinstellingen in het Noorden aan een les- en onderzoeksprogramma over de Wadden.”

### Het getijdengebied onder de loep

Wereldwijd zijn er zo'n 70 getijdengebieden die lijken op het Waddengebied. “Nergens wordt op zo'n grote schaal het gehele getijdensysteem onderzocht als hier. Onze kennis willen wij graag wereldwijd uitdragen. Ook kijken wij over de grens heen. Het project METAWAD, dat onderzoekt hoe de Waddenzee functioneert als onderdeel van een internationaal ecosysteem, is daar een goed voorbeeld van.”

### Kennis toegankelijk maken

“Samen met de Waddenvereniging worden onder de naam ‘WadWeten’ onderzoeken vertaald voor een breed publiek en wekelijks gepubliceerd op de websites van beide organisaties. Met ons digitale waddeninformatiesysteem, WISWAD, worden vele waddenarchieven en databanken gekoppeld. De kennis die wij als onafhankelijk instituut bijeenbrengen is zo voor iedereen toegankelijk. Ons devies: ‘maak er gebruik van om het Waddengebied vooruit te brengen’. “Het is immers belangrijk dat de kennis en informatie terecht komt bij hen voor wie het bedoeld is”, besluit Kabat.

→ [www.waddenacademie.knaw.nl](http://www.waddenacademie.knaw.nl)

Advertentie internationale campagne Waddenzee Werelderfgoed



ER IS EEN PLEK – WAAR HEMEL EN AARDE HET TONEEL DELEN

ONS WERELDERFGOED WADDENZEE

Beleef en bescherm het natuurwonder [www.waddenzeeWerelderfgoed.nl](http://www.waddenzeeWerelderfgoed.nl)



Deze special **De Waddenzee Werelderfgoed** is een uitgave van:



PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE



# Aan de slag voor Kust & Zee

Samen aan de slag met duurzame oplossingen voor een rijke kust en een gezonde zee is het motto van het project **Kust&Zee Markt van Duinbehoud en Kust & Zee**. Tijdens **Kust&Zee Markten** bieden we ondernemers en lokale organisaties de mogelijkheid om nieuwe ideeën voor duurzame producten uit te wisselen en uit te werken.



Foto: Matthijs Lievaart

## Gezonde ZeeWijzer Tien tips voor een gezonde zee

Steeds meer Nederlanders weten dat je geen plastic moet achterlaten op het strand, omdat daar dieren in kunnen stikken en omdat de oceanen vol raken met ‘plastic soep’: enorme velden met drijvend plastic. Helaas weten veel minder mensen dat ook de ballonnen uit die feestelijke ballonnenwedstrijden veel zeedieren het leven kosten. Over deze en andere tips kunt u meer te weten komen in de film **Gezonde ZeeWijzer**, die is te bekijken op → [www.kustenzee.nl/zeewijzer](http://www.kustenzee.nl/zeewijzer).



Heeft u al een regenton geplaatst of zeewier gegeten? In de volgende pagina's presenteren we enkele aansprekende, veelal lokale initiatieven waarmee u ook zelf bij kunt dragen aan een rijke kust en een gezonde zee. Wij hopen dat de voorbeelden u inspireren.



Stichting Duinbehoud is een landelijke organisatie voor de bescherming van de duinen.

→ [www.duinbehoud.nl](http://www.duinbehoud.nl)



### Netten hergebruikt

“Uit het zand piepen kleine nylondraadjes, afval van trossen netten. Ik pluk de gekleurde draadjes uit het zand. Ze dagen me uit om er wat mee te doen”, zo begint Ivon Zeeman aan de ontwikkeling van sieraden en objecten van afvalnylon. Met een haaknaald op het strand schept ze haar vormen: zee-kommetjes, kwallen, schelpen en visachtige wezens. Haar sieraden zijn licht en fragiel, maar ook onkwetsbaar, omdat ze van visnetten zijn gemaakt. Ze kunnen tegen zon, zee en zand.



# Aan de slag voor Kust & Zee

## Duurzame ontspanning aan de kust

Rust, ruimte, een schone zee, schone stranden, interessante dieren, mooie planten, uitgestrekte duingebieden en het dynamische spel van water, wind en zand maken de kust aantrekkelijk. Heerlijk om er uit te waaien, op de fiets of tijdens een wandeltocht, of om er lekker op het strand te zonnen en af-en-toe een verkoelende duik te nemen in zee! Vervuiling, verstedelijking en massatoerisme kunnen de aantrekkelijkheid van de kust ook bedreigen. Steeds meer ondernemers en bedrijven zijn zich hiervan bewust en spannen zich in om het milieu te sparen, de natuur te versterken, het landschap mooier te maken en om de bezoekers extra bewust te maken van de waarde van de kust.



## Duinhuisjes en excursies in het zeedorpenlandschap

Tegen de Coepelduynen ligt Recreatiecentrum de Noordduinen. Vergader- en congreslocatie Huys te Britten is er onderdeel van. Groepen volgen daar trainingsprogramma's, teambuildingsessies en congressen. Als buitenactiviteit worden excursies in de Coepelduynen aan het programma toegevoegd. De groepen maken daar kennis met het unieke zeedorpenlandschap, met veel bijzondere planten. De excursies worden door het recreatiecentrum aangeboden en begeleid door Stichting Duinbehoud in samenwerking met het IVN Natuur- en milieueducatie afdeling Leiden. Verder heeft het recreatiecentrum Duinuisjes, die goed zijn ingepast in het landschap. De daken zijn bedekt met een laag zand en er groeien duinplanten op. Natuurorganisaties zijn geraadpleegd bij de inrichting van het park. Bij de bouw is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van materialen met een lage energie- en milieubelasting, die hergebruikt kunnen worden. Ook is er veel gedaan aan energiebesparing en een aangenaam binnenklimaat. De verwarming slaat bijvoorbeeld af als er geen beweging in huis is. Dit recreatiecentrum heeft het Green Key keurmerk. → [www.noordduinen.nl](http://www.noordduinen.nl)

## Natuurbeleving op Vakantiepark Vlugtenburg

Dit vakantiepark ligt aan de smalle duinstrook van 's-Gravenzande en biedt kampeerplaatsen en bungalows. Op het terrein groeien planten die zich thuis voelen aan de kust. De struiken dragen bessen en bloemen die vogels en vlinders aantrekken. Ook konijnen voelen zich thuis in het park en in de amfibieënpoel leven salamanders, kikkers en padden. Met deze oorspronkelijke natuur versterkt Vlugtenburg de natuur in de omgeving. Lopend op de schelpenpaden geniet je van de unieke kustnatuur. Vlugtenburg let op water- en energiebesparing, streeft naar papierbesparing en maakt gebruik van milieuvriendelijke materialen. De Green Key certificering is aangevraagd en bijna binnen. Kidsclub de Strandjutter biedt op Vlugtenburg animatie voor de jonge gasten en is tegelijk een naschoolse opvang voor kinderen uit de buurt. Bij de Strandjutter gaan de kinderen naar buiten, waar ze de natuur zien, horen, proeven, ruiken en voelen. → [www.vlugtenburg.nl](http://www.vlugtenburg.nl)



### Green Key

De Green Key is hét internationale keurmerk voor bedrijven in de toerisme- en recreatiebranche die serieus en controleerbaar bezig zijn met de milieuzorg op het bedrijf. → [www.greenkey.nl](http://www.greenkey.nl)

## Duinen voor iedereen

Wandelen, fietsen, hardlopen, picknicken, paardrijden, struinen, bruidsfoto's maken, vogels kijken, kastanjes rapen. Iedere duinbezoeker heeft er zijn eigen favoriete bezigheid. En de duinen zijn ook leefgebied voor allerlei planten en dieren. Het duinkonijn bijvoorbeeld en in veel gebieden lopen de grote grazers vrij rond. De duinwaterbedrijven Dunea, Waternet en PWN zorgen er al jaren voor dat al deze activiteiten naast elkaar kunnen bestaan en dat de duinen een rijk kustgebied blijven.



Foto: F. van de Bosch

### De duinwaterbedrijven heten u graag welkom in een van de bezoekerscentra langs de kust.

#### Bezoekerscentrum De Hoep

Johannisweg 2, 1901 NX Castricum, tel: 0251 - 66 10 66  
Openingstijden: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 17.00 uur

#### Bezoekerscentrum De Zandwaaier

Tetterodeweg 7, 2051 EG Overveen, tel: 023 - 541 11 23,  
Openingstijden: Tussen 1 april en 1 november:  
Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 17.00 uur  
Tussen 1 november en 1 april:  
Dagelijks (behalve maandag) van 12.00 tot 17.00 uur



PWN. Puur water en natuur.



→ [www.np-zuidkennemerland.nl](http://www.np-zuidkennemerland.nl)

→ [www.pwn.nl](http://www.pwn.nl)

#### Bezoekerscentrum De Oranjekom

1e Leyweg 6 (ingang Oase) 2114 BH Vogelenzang, tel: 020 - 608 75 95  
Openingstijden: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 17.00 uur



→ [www.waternet.nl](http://www.waternet.nl)

#### Bezoekerscentrum Meijendel

Meijendelseweg 40, 2243 GN Wassenaar, tel: 070 - 511 72 76  
Openingstijden: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 16.00 uur en op zondag tot 17.00 uur  
(Tussen 1 november en 1 april op zaterdag gesloten)



→ [www.dunea.nl](http://www.dunea.nl)

## Zakasbak voorkomt peuken op het strand

Sinds 2010 is de zakasbak te koop bij strand-paviljoen Het Strand in Katwijk. De uitbater ergerde zich, net als veel strandbezoekers, aan de grote hoeveelheid peuken die op het strand worden achtergelaten. Behalve een onfrisse aanblik van het strand en een naar gevoel als je erin zit of grijpt, vormen de filters uit de peuken ook een gevaar voor dieren. De asbakken verkopen goed en door dit initiatief blijft het strand schoner. Dit strandpaviljoen heeft het Green Key keurmerk.

→ [www.hetrestaurantaanzee.nl](http://www.hetrestaurantaanzee.nl)



## Buro IJsvogeltje verspreidt passie voor natuur

Buro IJsvogeltje verzorgt bedrijfsuitjes, teambuilding, lesmaterialen en excursies voor particulieren en scholen. Zij neemt mensen mee om te korren en de natuur te helpen beheren. Korren is vissen in zee, met een sleepnet aan een lange lijn. Nadat ze zijn bekeken worden de gevangen dieren weer vrijgelaten. Het beheren van de natuur kan bestaan uit het uitsteken van prunus en het vrijhouden van heitjes en bosranden. Zo zorgt Buro IJsvogeltje niet alleen voor verfrissende ervaringen voor de deelnemers, maar verspreidt het ook passie voor de natuur. → [www.buroijsvogeltje.nl](http://www.buroijsvogeltje.nl)



# Aan de slag voor Kust & Zee

## Schar in 't Schap

Het project 'Schar in 't Schap' is een initiatief van visser Rems Cramer van de KW 2, Nico van der Plas van de KW 1 en de Nederlandse Vissersbond. Deze vissers vissen kleinschalig, met staandwant vanuit Scheveningen en IJmuiden. Als bijvangst wordt soms veel schar (*Limanda limanda*) gevangen. De gehele Nederlandse vloot voert momenteel schar aan als bijvangst. Zo wordt schar nu als vulmiddel voor scholfilet gebruikt, of doorgedraaid als visvoer.



Foto: Anton Oliehoek

### Ambachtelijk gerookte schar

Schar kent bij de consument weinig afname en levert de visserman weinig op. 'Schar in het Schap' heeft als doel het publiek kennis te laten maken met deze vis en zo een markt ervoor te creëren. Met name in de winter is schar een zeer smakelijke vis die kan worden gebakken, gerookt en gestoomd (warm gerookt). Koud roken, nadat de vis eerst gezouten is, werd oorspronkelijk gedaan om de vis te conserveren. Het roken en zouten geeft daarbij een unieke smaak. Warm gerookte vis wordt eerst met warmte gegaard en daarna op smaak gebracht met rook.

Tijdens een Kust&Zee Markt werden hele traditioneel (koud) gerookte schar en gefileerde warm gerookte schar geserveerd op Turks brood met olijfolie en tomaat. Deze scharren vonden tijdens de proeverij goed aftrek.

Het project 'Schar in 't Schap' wordt begeleid door de Vereniging Kust & Zee en ondersteund door het Ministerie van LE&I en het Europees Visserij Fonds. De intentie is om schar op de VISwijzer te krijgen. Optimaal gebruik van schar sluit goed aan bij een beter gebruik van natuurlijke hulpbronnen.



## Het Fishes Kookboek

Bart van Olphen, oprichter van viswinkelketen en groothandel Fishes, reisde met de van BBC bekende Chef-kok Tom Kime langs negen visserijen rondom de wereld. Visserijen gecertificeerd voor de milieunormen van de Marine Stewardship Council, het internationaal erkende keurmerk voor een duurzame visserij. In dit boek doen zij hun boeiende verslag van de realiteit van het bestaan op zee, de strijd tegen de elementen en de slag tegen overbevissing en de achteruitgang van de visstand. Ruim zestig overheerlijke recepten laten zien hoe u de verschillende gecertificeerde vissoorten kunt bereiden. Dit boek heeft de 'Gourmand World Cookbook Award' gewonnen en is hiermee het beste duurzame kookboek ter wereld! ISBN 978 90 5956 324 7 / €24,95 Fontaine Uitgevers → [www.fishes.nl](http://www.fishes.nl)



Foto: Hugo Schuitemaker

## Zeeliefhebbers

Onder de naam Zeeliefhebbers gaat fotograaf Hugo Schuitemaker regelmatig mee met een kleinschalige of innovatieve visser. De vangst is te koop als pakket van dagverse vis met fotografie. Verkoop is op inschrijving. Om te weten wanneer welke vis wanneer en waar verschijnt, schrijf je je in voor de gratis nieuwsbrief. → [www.zeeliefhebbers.nl](http://www.zeeliefhebbers.nl)

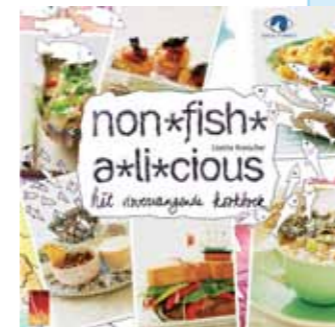
## Waddengoud

Schapeemelkijs, Zeekool, Duindoorn Bodyscrub, Waddenzout en Goede Vissers zijn enkele Waddengoud voorbeelden. Waddengoud is het keurmerk voor duurzame producten en diensten uit het Waddengebied. Voor gecertificeerde streekproducten garandeert Waddengoud de herkomst van de kenmerkende grondstoffen uit de Waddenstreek, de productie in de Waddenregio en een duurzame productiewijze. Voor gecertificeerde diensten garandeert Waddengoud dat deze diensten Waddenbeleving, kwaliteit en goed gastheerschap bieden. → [www.waddengoud.nl](http://www.waddengoud.nl)



## NON\*FISH\*A\*LI\*CIOUS

Dit is een trendy en kleurrijk kookboek met 50 visvervangende, plantaardige, recepten met de Smaak van de Zee. Het is niet alleen een feest is voor onze smaakpapillen, maar ook de pracht van de onderwaterwereld spat er vanaf! Dos Winkel van de oceaan beschermende Sea First Foundation en vegan- en eco stijl icoon, Lisette Kreischer hebben dit boek samen gemaakt. Dos is onderwaterfotograaf, oceaanbeschermer en publiceert over de schoonheid, maar ook over de bedreigingen van de onderwaterwereld. Lisette: "Ik bied duurzaamheid met een sausje. Ik draag uit dat duurzaam leven heel hip kan zijn – 'ecofabulous', zoals ik dat noem". Kijk voor prijs en verkoop adressen op → [www.seafirstfoundation.org](http://www.seafirstfoundation.org)



## Zeewier in de ketchup

De tijd van onbegrensd vis eten lijkt voorbij. Er is steeds minder vis in de oceanen. Deze zijn vaak ernstig vervuild met chemische stoffen, waarvan een zeer groot gedeelte ook is terug te vinden in vis. Hoe vetter en groter de vis, hoe meer gifstoffen in het vet opgeslagen zijn. Deze gifstoffen vind je niet in zeewier. Zeewier is juist erg gezond en bevat belangrijke mineralen, vitamines, zoals B12, een hoog eiwitgehalte en een gezonde verhouding Omega vetzuren.

Iedereen gebruikt elke dag wel zeewier zonder het te weten. Zo maakt de voedingsmiddelindustrie gebruik van zeewieren voor geleermiddelen in bijvoorbeeld soep en ketchup. Producten met het bestanddeel E401-E407a wijst op het gebruik van zeewieren. Dus let er eens op!



Foto: Ellen Kop

Japans bessenwier (op onderste foto net zichtbaar achter Blaaswier) en Wakame kunt u langs de hele Hollandse kust vinden. Ze komen oorspronkelijk niet uit Nederland vandaar hun exotische namen.

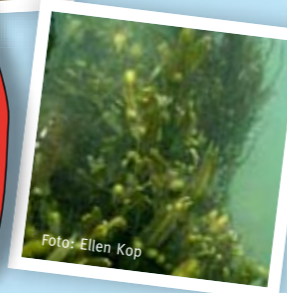


Foto: Ellen Kop

## Zee(u)wier

Zeewier ligt voor het oprapen langs de Zeeuwse kusten. In de Oosterschelde zijn er al 200 verschillende soorten! Maar is het lekker, gezond, schoon en veilig? Sinds enkele jaren onderzoekt een enthousiaste particuliere werkgroep Smakelijk Zee(u)wier de culinaire mogelijkheden van Zeeuws zeewier. De enige wierensnijder in Nederland oogst op duurzame wijze langs de Oosterschelde, aan de dijk en op mosselbanken. En waarom wordt Japans zeewier hier wel gegeten en het Zeeuwse niet? Om hier achter te komen geeft de groep samen met de Japanse Kyoko Onishi proeverijen van Zeeuws zeewier. Met haar oosterse achtergrond weet zij mensen te verleiden van deze voor westerlingen toch wat vreemde gerechten te proeven. En dan blijkt het heerlijk te zijn, de smaak van de zee zonder vis. → [www.micmec.nl/zeewier](http://www.micmec.nl/zeewier)

Kleine zee-eik is eetbaar en zeer algemeen langs de hele Nederlandse kust op dijken, palen, dammen.



## Een Zeeuwse droom

Als student levensmiddelentechnologie begon Martijn Stevens met de ontwikkeling van voedzame chips op basis van zeewieren. Sindsdien is hij gegrepen door het idee om duurzame landbouw onder de zeespiegel te ontwikkelen in de vorm van aquacultures. Momenteel werkt hij samen met een aantal andere organisaties aan de verwerkelijking van zijn droom: een zeecultuurpark in de Zeeuwse delta. Voor meer informatie → [mpastevens@ziggo.nl](mailto:mpastevens@ziggo.nl)

# Aan de slag voor Kust & Zee



Foto: Luïsa de Bruin

## Doe mee, verlos de zee!

Doe mee, verlos de zee! is een initiatief dat mensen wil inspireren, enthousiasmeren en mobiliseren om samen de kust schoon te maken. Kustenaar Matthijs Lievaart verzamelde op het strand van De Kwade Hoek een berg zeeafval en plaatste daarbij een juthouten bordje met de slogan 'Doe mee, verlos de zee!'. Toen hij 2 weken later terug kwam was de berg tot zijn verbazing enorm gegroeid. Wandelaars hadden in grote getalen gehoor gegeven aan de oproep! De berg werd af en toe verwijderd door de boswachters van Natuurmonumenten, die geen idee hadden wie hier achter zat. Na enkele maanden plaatsten zij er een houten bak, en bevestigden daarop het oorspronkelijke bordje. Matthijs heeft daarop contact gezocht met Natuurmonumenten en een mooie samenwerking volgde. Vanwege het succes bij De Kwade Hoek heeft Matthijs besloten van 'Doe mee, verlos de zee!' een landelijk initiatief te maken. "Ik geloof echt dat wij samen het verschil kunnen maken. De zeeafvalbak laat dat ook mooi zien: hij zit elke 2 weken vol!", aldus Matthijs. Ondertussen hebben ook gemeente Texel, Zandvoort en Vlissingen zich aan het initiatief verbonden. Helpt u de bakken vullen, of wilt u ook een bak bij uw favoriete strand? → [www.verlosdezee.nl](http://www.verlosdezee.nl)

## Sieraden van het strand

Studiosterk uit Ter Heijde produceert duurzame vislijn armbandjes gemaakt van aangespoelde vislijnen, gejut op diverse stranden. De armbanden zijn voor 70 tot 100% van gerecycled materiaal gemaakt. Alle sets van 3 stuks zijn uniek en bevatten 1 handgemaakte gerecyclede glaskraal van kirstenboekje, die ook van gejut glas gemaakt zijn. Voor meer informatie kijk op → [www.studiosterk.com](http://www.studiosterk.com)



## Energy balls, Vlieland

Vier kleine design windmolentjes sieren de nieuwe jachthavens van Vlieland. Deze 'energy balls' leveren de energie voor de energiezuinige LED verlichting op de looproute van de aanlegsteigers. De energie die over is, kan aan het algemene stroomnet worden geleverd. Dit project in het kader van het Ambitiemanifest Waddeneilanden pakt de knelpunten van energieverbruik en lichtvervuiling op drie manieren aan: 1 de energie wordt opgewekt met wind die volop aanwezig is aan de kust, 2 het energieverbruik en 3 de lichtuitstoot wordt verlaagd door gebruik van LED verlichting. De 'energy balls' hebben mede door de vormgeving een grote uitstraling naar de toeristen.

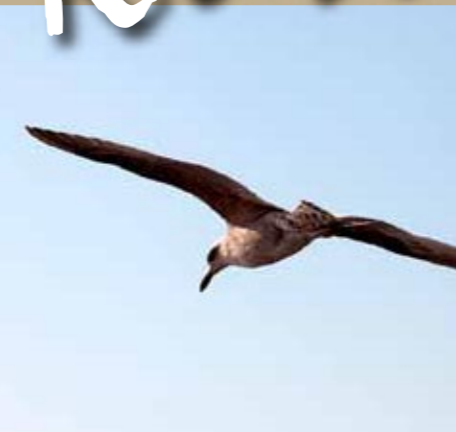
## Bent ú al afgekoppeld?

Nederland heeft door de klimaatverandering steeds vaker te kampen met stortbuien. Regenwater wordt meestal via het riool afgevoerd. Bij een enorm aanbod aan water wordt het rioolwater direct geloosd in oppervlaktewater. Er zijn langs onze kust meerdere stranden waar het rioolwater om deze reden in zee terecht komt. Dit kan hinderlijk zijn voor badgasten. U kunt hier zelf wat aan doen door het regenwater bij uw huis niet meer in het riool terecht te laten komen. Het verbreken van de verbinding tussen regenpijp en riool heet 'afkoppelen'. U kunt afkoppelen door het regenwater van uw dak rechtstreeks in de sloot te laten stromen of in de grond te laten wegzakken. Hiermee vult u ook de zoetwatervoorraad onder de duinen aan. Met een regenton slaat u twee vliegen in één klap: het water verdwijnt niet in het riool en u kunt het water nuttig gebruiken, bijvoorbeeld voor de plantjes. En zo is de zee ook weer een stukje schoner. In de brochure 'Hemelwater in de tuin' van het Haags Milieucentrum vindt u tal van ideeën voor het gebruik van regenwater in de tuin. → [www.haagsmilieucentrum.nl](http://www.haagsmilieucentrum.nl)



Voor een veilige, natuurlijke en leefbare plek

# Werken aan Kust & Zee



Wie wil er niet een mooie, schone, gezonde en veilige kust en zee? Dat gaat natuurlijk niet vanzelf. Om dit te bereiken zetten vele organisaties, bedrijven, bewoners en bezoekers aan de Nederlandse kust zich in. In deze rubriek neemt Vereniging Kust & Zee u mee langs de werken en projecten die aan de Nederlandse kust plaatsvinden of net zijn afgerond.

Nederland heeft een mooie, gevarieerde en langgerekte kustlijn. We moeten zuinig zijn op onze dijken en duinen, omdat zij ons land beschermen tegen de zee. Bovendien neemt de druk van de zee op de kust toe door de verandering van het klimaat en de stijging van de zeespiegel. Daarom zijn het Rijk en andere organisaties voortdurend bezig Nederland te beschermen tegen de zee en om onze kustlijn in vorm te houden. Dit gebeurt zonder dat de natuur en de recreatiemogelijkheden in het gedrang komen.

Vereniging Kust & Zee zet zich samen met andere organisaties in om de Nederlandse kust en zee een veilige, natuurlijke en leefbare plek te laten zijn. Zij geeft adviezen, stuurt aan op overleg over duurzame oplossingen en werkt mee in projecten om deze daadwerkelijk gestalte te geven.

In deze editie van 'Werken aan Kust & Zee' komen onder meer aan bod de bescherming van de natuurgebieden op de Noordzee, de zorg voor de Nederlandse kustlijn, het schone strand en een gezonde zee. Ook de renovatie van de Afsluitdijk, de versterking van de kust bij Scheveningen en De Zandmotor tussen Hoek van Holland en Kijkduin passeren de revue. En u leest over unieke manieren waarop scheepswrakken worden geborgen en zelfs hergebruikt.

## 'Werken aan kust & zee' is mede mogelijk gemaakt door:

- Gemeente Den Haag
- Gemeente Schouwen-Duiveland
- Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- Natuur- en Recreatieschap De Grevelingen
- Nederlandse Onderwatersport Bond
- Project De Zandmotor
- Port of Rotterdam
- Provincie Fryslân
- Provincie Noord-Holland
- Provincie Zeeland
- Rijkswaterstaat





# De Natura2000-gebieden van de Noordzee

## Ook de natuur van onze zee verdient bescherming

De natuur op zee is een stuk minder zichtbaar dan de natuur op het land. Toch is deze natuur belangrijk voor Nederland, de Noordzee is zelfs het grootste natuurgebied van Nederland! Een natuurgebied dat, net als vele andere, bedreigd wordt door menselijke activiteiten. Door het aanwijzen van speciale beschermde gebieden probeert de Rijksoverheid bij te dragen aan het behoud en het herstel van de natuur op zee.

### Noordzeenatuur

De Noordzee is voor veel mensen vooral bekend van het strand. Dat er onder water een grote variatie aan ecosystemen bestaat is veel minder bekend. Verschillende zeestromingen beïnvloeden de zee, zoet rivierwater stroomt via Rijn en Maas in de zoute zee, en er bestaat een grote variatie aan bodemtypen, zoals zand, klei, veen en stenen. Zandbanken liggen zowel dicht bij de kust als ver weg op zee, terwijl sommige delen van de bodem bedekt zijn met grind en stenen. Door deze variatie in de bodem, de invloed van zoet en zout water, en de verschillen in lichtinval zijn verschillende leefgemeenschappen op de zeebodem en in zee ontstaan. Deze leefgemeenschappen bestaan uit dieren en planten, zoals pieren, kreeften, garnalen, zeesterren en allerlei schelpdieren. Deze dieren zijn belangrijk voor zeevogels zoals de zwarte zee-eend en de zeekoet. Daarnaast zijn er natuurlijk ook allerlei soorten vis te vinden, zoals tong en schol, maar ook zoogdieren zoals bruinvissen en dolfijnen.

### Beleid

In de Beleidsnota Noordzee van de overheid is vastgesteld wie waar gebruik maakt van de Noordzee. Daarbij wordt ook rekening gehouden met toekomstig gebruik, zoals de bouw van windmolenparken. Uit deze Nota blijkt dat verschillende gebieden, inclusief natuur, vaak goed naast elkaar kunnen bestaan,

maar soms ook niet. Daarom wordt de natuur op de Noordzee op twee belangrijke manieren beschermd. De Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) verplicht landen om het gehele mariene milieu te beschermen, te behouden en te herstellen. Daarnaast zorgt Natura2000 voor de bescherming van specifieke gebieden die een speciale waarde hebben voor de natuur, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van bijzonder bodemleven of zeldzame vogelsoorten. Natura2000-gebieden bevatten dus de meest bijzondere Europese natuur, en deze natuur wordt extra goed beschermd.

### Zes beschermde gebieden

Op het Nederlandse gedeelte van de Noordzee bevinden zich in totaal zes Natura2000-gebieden. In de kustzone zijn dit de Noordzeekustzone (van Bergen aan Zee tot de Duitse grens), de Voordelta en de Vlakte van de Raan (beide voor de Zeeuwse eilanden). In al deze gebieden bevinden zich natuurlijke zandbanken, en komen gewone en grijze zeehonden voor. Ook vertoeven hier bijzondere soorten vissen of vogels, zoals trekvissen.

Daarnaast bevinden zich drie Natura2000-gebieden verder op zee: De Doggersbank, de Klaverbank en het Friese Front. Op het Friese Front komen vooral bijzondere vogelsoorten voor zoals de zeekoet, die tot zeventig meter diep kan duiken om vis te vangen. De Klaverbank is het enige gebied in Nederland waar



Ministerie van Economische Zaken,  
Landbouw en Innovatie

op grote schaal grind en grote stenen aan het oppervlak liggen. Op deze stenen groeien zeldzame vormen van zeewier, de kalkkroodwieren. De Doggersbank tot slot is een enorme zandbank van bijna 300 kilometer lang, die zowel in Nederland, Engeland als Duitsland ligt. Deze landen werken nauw samen om de Doggersbank te beschermen.

### Samenwerken

De natuur beschermen, dat kan de overheid natuurlijk niet alleen. Om succesvol te zijn, moeten belanghebbenden deze initiatieven ook steunen en uitvoeren. Dat geldt voor de visserij, scheepvaart, maar ook voor natuurorganisaties en andere betrokkenen. Daarom overlegt de Rijksoverheid regelmatig met vissersverenigingen, natuurorganisaties en andere partijen over de te nemen maatregelen. Zo wordt deze natuur niet alleen door Den Haag, maar ook door de mensen die er dagelijks mee om gaan beschermd en gewaardeerd.

### Maatregelen

In de Noordzee is het moeilijk om specifieke beheersmaatregelen te treffen zoals dat op het land wel mogelijk is. Waar men op het land de natuur kan verbeteren door aanplant, maaien, afvoeren of andere maatregelen, zijn vergelijkbare beheersmaatregelen voor de Noordzee nauwelijks voorhanden. Hoewel het soms mogelijk is om op bepaalde plekken een harde voedingsbodem aan te brengen waar

mossel- of oesterbanken op kunnen groeien, is actief beheer meestal niet mogelijk. Het beheer is daarom vooral gericht op het beperken van de impact van menselijke activiteiten en het zo veel mogelijk met rust laten van het gebied. Op die manier krijgt de natuur op zee de gelegenheid om zelfstandig te herstellen.

### Toekomst

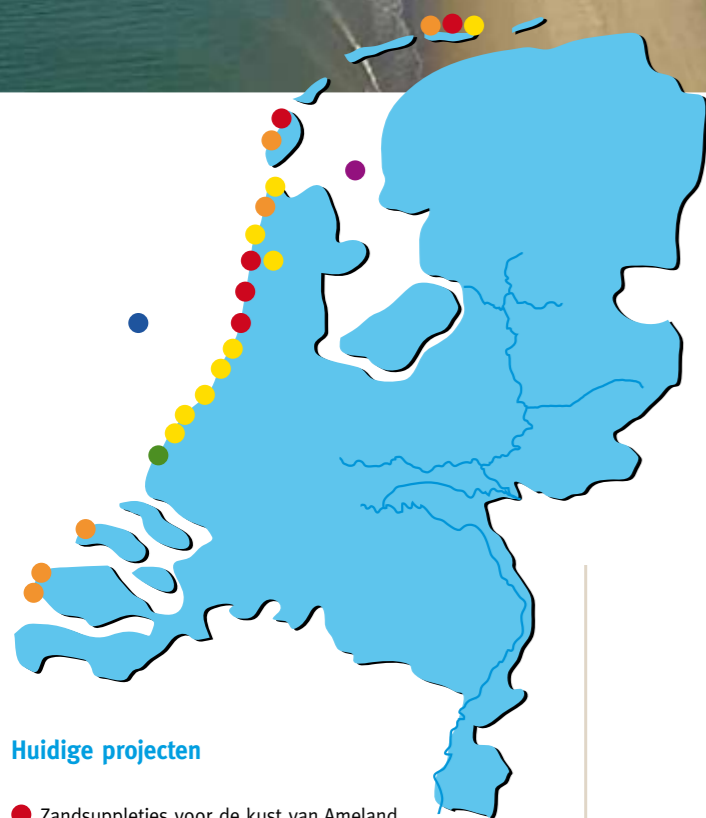
De Natura2000-gebieden op de Noordzee beschermen belangrijke Nederlandse natuur. Met de instelling van de Natura2000-gebieden is de bescherming van de Noordzee niet 'af': de zee is zo veranderlijk dat we moeten blijven inspelen op de toekomstige ontwikkelingen in de komende decennia. Klimaatverandering zal ook op de Noordzee en zijn natuur een effect hebben, en dit geldt ook voor de aanleg van steeds meer windmolenparken. Tegelijkertijd wordt de visserij steeds duurzamer. In de toekomst zal gevestigd worden met technieken die de bodem nauwelijks meer aanraken en die leiden tot minder bijvangst en verstoring. Hoe de natuur op zee op al deze ontwikkelingen zal reageren is nog onduidelijk. Met Natura2000 is de Noordzee in ieder geval een stap dichterbij het bereiken van een goede leefomgeving voor de mensen, dieren en planten.



# Rijkswaterstaat

## houdt onze kust en zee

## veilig en op orde



### Huidige projecten

- Zandsuppleties voor de kust van Ameland, Texel, Bergen aan Zee, Egmond aan Zee en Heemskerk.
- Zandsuppleties op het strand van Ameland, Texel, Julianadorp, Renesse, Domburg en Zoutelande.
- Project De Zandmotor voor de kust van Ter Heijde (tussen Hoek van Holland en Kijkduin).
- Project 'Zwervend langs Zee' (doel: vermindering van zwerfafval langs de kust) Deelnemende gemeenten: Ameland, Den Helder, Zijpe, Bergen, Velsen, Zandvoort, Noordwijk, Katwijk, Den Haag.
- 'Grote opknapbeurt' Afsluitdijk.
- Wrakkenberging op de Noordzee.

Nederlanders houden van de kust. Om er te wonen, te werken, vakantie te vieren, te sporten, van de natuur te genieten of te luieren. Tegelijkertijd willen wij dat die kust ons beschermt tegen overstromingen. Dat gebeurt niet vanzelf. Daarom werkt Rijkswaterstaat voortdurend aan het onderhoud van onze dijken, waterkeringen en kustlijn. Ook zorgt Rijkswaterstaat voor voldoende en schoon water, vlot en veilig verkeer over weg en water en aan betrouwbare en bruikbare informatie. Op de volgende pagina's leest u wat Rijkswaterstaat doet aan het behoud van onze kustlijn en het versterken van de Afsluitdijk, hoe de organisatie de vaarwegen bereikbaar houdt en meehelpt de stranden schoon te houden.

Voor uitgebreide informatie over deze projecten van Rijkswaterstaat bezoekt u [www.rijkswaterstaat.nl](http://www.rijkswaterstaat.nl) of belt u met 0800-8002



Rijkswaterstaat  
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Foto's pagina 40 t/m 45: Rijkswaterstaat



## Dag en nacht zand opspuiten voor een veilige kust

# De Nederlandse kustlijn blijft op zijn plaats

De Nederlandse kust beschermt al eeuwen ons achterliggende land. Het is belangrijk de kust goed te onderhouden, want anders zou deze landinwaarts verschuiven door invloed van wind, golven en stroming. Rijkswaterstaat zorgt ervoor dat de kust een stevige buffer vormt tegen de zee. Vaak doet zij dit in nauwe samenwerking met andere organisaties.

### 12 Miljoen kuub zand

Elk jaar onderhoudt Rijkswaterstaat de kustlijn van Nederland. Dit gebeurt onder meer door het opspuiten van zand, zandsuppleties genoemd. Schepen, bulldozers en shovels vullen het zand zowel op de stranden als onder water vlak voor de kust weer aan. Zo wordt voorkomen dat de kust te veel afkalft. Rijkswaterstaat gebruikt voor de zandsuppleties per jaar gemiddeld 12 miljoen kuub zand. Met het aanbrengen van zand op en voor de kust is natuurlijk de veiligheid gediend. Maar ook de economie, de natuur, toerisme en recreatie zijn gebaat bij de zorg voor de kust.

### Gevolgen voor badgasten

Bij het opspuiten van het strand rijden shovels en bulldozers dag en nacht, zeven dagen per week af en aan om het werk uit te voeren. Er liggen ook pijpleidingen op het strand. Rijkswaterstaat houdt de bezoekers van het strand met informatieborden bij de strandslagen zo goed mogelijk op de hoogte van de werkzaamheden. Toch ontkomt zij er niet aan dat de strandsuppleties van tijd tot tijd zorgen voor hinder voor de strandbezoekers. Soms laat Rijkswaterstaat delen van het strand afsluiten, omdat tijdens het opspuiten drijfzand ontstaat, wat tot gevaarlijke situaties kan leiden. Daarbij rekenen zij ook op het verantwoordelijkheidsgevoel van de strandgangers. Om overlast te beperken laat Rijkswaterstaat het werk daarom zo veel mogelijk buiten het strandseizoen uitvoeren.

### Planning

Zandsuppleties gaan het hele jaar door. In 2011 is begonnen met werkzaamheden voor de kust bij Egmond en Bergen. En ook Ameland is van een flinke lading nieuw zand voorzien. Daar gaat het werk nog tot de herfst door, zowel op het strand als voor de kust. In Zeeland is het strand bij Dishoek en Vlissingen opgehoogd. Voor 2011 en 2012 staan ook nog Zoutelande, Domburg, Renesse, Heemskerk, Julianadorp en Texel op het programma. Wanneer het werk bij deze plaatsen wordt uitgevoerd is nog niet precies bekend. Ten eerste heeft de aannemer een zekere vrijheid om de suppleties te plannen. En de natuur blijft natuurlijk grillig; een stevige storm kan de planning flink in de war gooien.

### De Zandmotor

Daarnaast is Rijkswaterstaat samen met andere waterbeheerders steeds op zoek naar de beste manieren om de kust veilig te houden. Het meest bekende proefproject dat Rijkswaterstaat op dit moment samen met de Provincie Zuid-Holland en de Nederlandse aannemerscombinatie Boskalis en Van Oord uitvoert is 'De Zandmotor'. Hier wordt op een innovatieve wijze ter hoogte van Ter Heijde, tussen Hoek van Holland en Kijkduin, de kust letterlijk zee-waarts verlegd. *(Lees meer over het project De Zandmotor op pagina 46.)*



Foto: Joos Versfelt





## De toekomst van de Afsluitdijk “Een Volk dat Leeft, Bouwt aan Zijn Toekomst”

Ongeveer halverwege de Afsluitdijk, vlakbij de plaats waar de dijk in 1932 werd gesloten, bevindt zich een monument. Dit is een uitkijktoren, ontworpen door architect Dudok. Bij de ingang van de toren hangt een bronzen reliëf van drie steenzetters die basaltblokken plaatsen. Kunstenaar Hildo Krop kreeg destijds als rijksopdracht een beeld te maken ter herinnering aan de afsluiting van de Zuiderzee. De inscriptie op het reliëf luidt: "Een Volk dat Leeft, Bouwt aan Zijn Toekomst."

### En aan zijn toekomst bouwt het Nederlandse volk

De Afsluitdijk is na bijna 80 jaar toe aan een flinke opknapbeurt. Verbeteringen zijn nodig om Nederland ook op lange termijn veilig te houden. De rivieren zullen steeds meer water naar het IJsselmeer afvoeren. Al dat water moet gespuid worden. Nu gebeurt het spuien nog onder vrij verval, als de zeespiegel stijgt wordt dat steeds lastiger. Bij de opknapbeurt staat veiligheid uiteraard voorop, maar het Rijk bekijkt ook de mogelijke combinaties met andere initiatieven, plannen en wensen die andere functies van de dijk aanvullen, zoals recreatie en natuur.

### Interessante ideeën

De opknapbeurt van de Afsluitdijk kan mogelijk nog meer opleveren dan een waterkering op sterkte en voldoende spuicapaciteit voor de toekomst. Rijkswaterstaat heeft samen met de provincies Fryslân en Noord-Holland en de gemeenten Wieringen en Sudwestfryslân aan burgers, belangenorganisaties en bureaus gevraagd met ideeën te komen voor de verbetering van de Afsluitdijk. Dat leverde een boek vol ideeën op. Daarna is het bedrijfsleven gevraagd om daar samenhangende visies van te maken. Vier van die visies zijn intussen verder uitgewerkt. De overheid zelf heeft twee oplossingen bedacht voor het verbeteren van de veiligheid.

### Meer voordelen door combineren

De visies op de toekomst van de Afsluitdijk bevatten aansprekende ideeën om de veiligheids-eisen te combineren met maatschappelijke meerwaarde. Die meerwaarde zit bijvoorbeeld in het winnen van duurzame energie uit zoet-zoutverschillen of stroming. Er liggen kansen om vaarroutes te verbeteren en ook het verkeer op de dijk kan profiteren van de verbetering. De natuur kan nieuwe impulsen krijgen door de

overgang van zoet naar zout water geleidelijker te maken. Ook als toeristische trekpleister valt er voor dijk en naaste omgeving winst te halen. En juist de combinatie van verschillende ideeën kan de Afsluitdijk tot een toonbeeld maken van innovatie en kennisontwikkeling op het gebied van klimaatverandering en duurzaamheid.

### Op weg naar een voorkeursalternatief

Op dit moment onderzoekt het Rijk wat de effecten voor het milieu en omgeving zijn van de aangedragen ideeën. Verder wordt onderzocht wat elk idee gaat kosten en wat dit opbrengt. Tot slot wordt getoetst of de ideeën wel voldoen aan de geldende wet- en regelgeving. Zo wordt er onder meer een natuurtoets uitgevoerd.

Het idee dat naast een veilige, goed opgeknapte Afsluitdijk het meest oplevert voor de omgeving, natuur en economie, en ook nog eens tegen een redelijke prijs kan worden uitgevoerd, wordt het voorkeursalternatief van het kabinet. Rijk, regio en maatschappelijke organisaties werken samen om tot een goed voorkeursalternatief te komen.



### Planning voor een opknapbeurt van de Afsluitdijk

Wanneer*	Wat
15 Juni 2011	Keuze voorkeursalternatief en één structuurvisie Concept Bestuursovereenkomst
Juli - september 2011	Ontwerp-Structuurvisie en onderliggende documenten zienswijzenprocedure en toetsing door Commissie m.e.r
4e Kwartaal 2011	Voorkeursbeslissing
December 2011	Vaststelling Structuurvisie door Ministerraad Ondertekening Bestuursovereenkomst
Tot 4e Kwartaal 2014	Planuitwerkingsfase
1e kwartaal 2015	Schop in de grond

\*Deze planning is onder voorbehoud

### Wist U dat..

... het dijklichaam van de Afsluitdijk 30 kilometer lang is, gemeten van kust tot kust, en ongeveer 90 meter breed? De snelweg over de Afsluitdijk is 32 kilometer lang, gemeten tussen de afslagen Den Oever en Zurich. Daardoor wordt de lengte van de Afsluitdijk vaak opgegeven als 32 kilometer, hoewel het waterkerende gedeelte 'slechts' 30 kilometer lang is.

... het woord 'dijk' een scheiding tussen land en water betekent? De naam 'Afsluitdijk' zou technisch correct zijn, als het hele IJsselmeer werd drooggelegd. Echter, door de verandering van de plannen is het een dam geworden: een scheiding tussen twee wateren. Eigenlijk is er dus sprake van een afsluitdam.

... over de Afsluitdijk de Europese wandelroute Eg loopt? Deze route wordt ook wel de North Sea Trail genoemd. De Eg loopt langs de kust van Portugal naar de Baltische staten.

### Meer informatie

Kijk op [www.rijkswaterstaat.nl/afsluitdijk](http://www.rijkswaterstaat.nl/afsluitdijk)  
Of bel 0800-8002 (ma t/m zo 06.00 - 22.30 uur, gratis)

Bronzen reliëf van kunstenaar Hildo Krop.



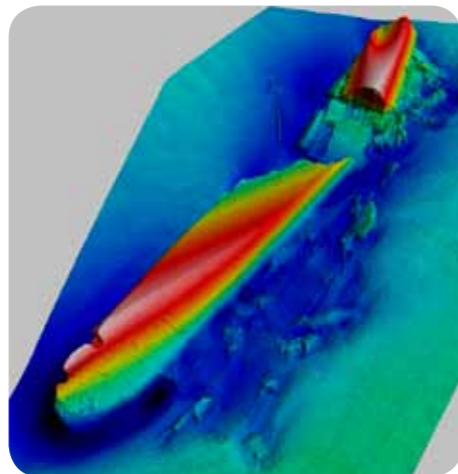
- De Afsluitdijk is toe aan een flinke opknapbeurt.
- Veiligheid en toekomstbestendige spuicapaciteit staan voorop.
- Uitnodiging aan de markt: ontwikkel goede ideeën die met de opknapbeurt kunnen worden meegenomen.
- Oogst: diverse ideeën met kansen voor natuur, recreatie, mobiliteit en regionale economische ontwikkeling.
- Na uitwerking, vergelijking en afweging beslist het kabinet welke ideeën worden meegenomen.



## Sommige gevaren zie je niet, maar ze zijn er wel! In de Noordzee liggen duizenden wrakken

Op de Noordzee gebeurt heel veel: olie- en gaswinning, visserij, windenergie, scheepvaart en toerisme, om er een paar te noemen. Rijkswaterstaat zorgt ervoor dat het scheepvaartverkeer veilig gebruik kan maken van deze zee, onder andere door gevaarlijk liggende wrakken weg te halen. En ook wanneer de lading van een gezonken schip een bedreiging vormt voor natuur en milieu moet het wrak snel geborgen worden.

De Noordzee ligt vol met wrakken. Niemand weet precies hoeveel het er zijn, maar schattingen lopen uiteen van enkele duizenden in het Nederlandse deel tot meer dan dertigduizend in de hele Noordzee. De meeste wrakken dateren van lang geleden. Vooral tijdens oorlogen zijn heel wat schepen op de bodem van de zee terechtgekomen.



### Gevaar of verblijfplaats

Verreweg de meeste wrakken liggen op plaatsen en dieptes waar ze geen kwaad (meer) kunnen doen. Vaak zijn ze in de zandbodem weggezakt. De wrakken die minder diep liggen, maar geen gevaar opleveren voor de schepen, laat Rijkswaterstaat liggen. Ze raken dan begroeid en worden een prima 'kraamkamer' en 'voedselbank' voor het onderwaterleven. Ook sportduikers kunnen hier hun hart ophalen. (Lees ook 'Adopteer een wrak!' op pagina 6) Toch zijn er ook wrakken die op een plek liggen waar ze wel een gevaar vormen voor de scheepvaart, bijvoorbeeld omdat ze in een druk bevaren scheepvaartroute liggen. In dat geval plaatst Rijkswaterstaat bij deze wrakken markeringsboeien om de scheepvaart te waarschuwen. Ook staan ze op zeekaarten aangegeven.

### Vinca Gorthon

Een van deze wrakken is de Vinca Gorthon. Dit wrak ligt zo'n dertig kilometer uit de kust bij Camperduin. Het schip was destijds, in 1989,

onderweg van Zweden naar Antwerpen. Tijdens een storm ging de lading schuiven en zonk het schip. Doordat het op dit stuk van de Noordzee steeds drukker wordt (olie- en gaswinning, windmolenparken en steeds meer scheepvaart) is het niet langer verantwoord het wrak te laten liggen. Een bergingsbedrijf is nu bezig met het opruimen ervan.

Tussen twee grote drijvende werkeilanden laat het bergingsbedrijf een afzinkbaar ponton naast een deel van het wrak tot op de zeebodem zakken. Vervolgens wordt dit wrakdeel op het ponton gehesen en wordt het ponton met wrakdeel en al weer opgetakeld. Een sleepboot sleept het ponton met wrakdeel naar een verwerkingsbedrijf in Vlissingen.



## De scheepsbel van de Lutine

Sommige wrakken spreken al eeuwen tot de verbeelding. Het meest bekende wrak in de Noordzee is de Lutine, een Engels fregat dat in 1799 boven Vlieland is vergaan, met aan boord een lading goud, zilver, Spaanse matten en dubloenen. De scheepsbel van de Lutine kwam bij Lloyd's of London terecht en werd vroeger geluid bij slecht nieuws. Jarenlang hebben schatzoekers pogingen gedaan het goud en zilver weer boven water te krijgen, wat voor slechts een deel gelukt is. Nog steeds moet er voor tientallen miljoenen aan goud en zilver in de zeebodem verborgen liggen.

Schilderij van de Lutine vlak voor de stranding (anoniem, collectie museum 't Behouden Huys)



## Zwervend langs zee Veel handen maken schone stranden

Stranden zitten vol leven: strandkrabben, gemshoornwormen en kevers. Maar wat je tegenwoordig steeds vaker tegenkomt op het strand heeft niets met leven te maken. Het is afval in de vorm van aanstekers, speelgoed, plastic drinkflessen, bierflesjes, blikjes, chipszakken en ijsverpakkingen. Al deze troep bedreigt het zeeleven en ontsiert onze stranden.



[www.zwervendlangszee.nl](http://www.zwervendlangszee.nl)

De meeste mensen vinden zwerfafval smerig. Toch zijn mensen eerder geneigd afval achter te laten op plekken waar al zwerfafval ligt dan in een schone omgeving. Dit geldt ook voor de stranden aan de Nederlandse kust. Met andere woorden: Schone plekken blijven meestal schoon!

### Zwerfafvalproject

Twee jaar geleden zijn negen kustgemeenten begonnen met het project "Zwervend langs Zee". Doel van dit project is om het zwerfafval van de strandbezoekers te verminderen. Er worden activiteiten georganiseerd die strandbezoekers laten zien wat de gevolgen van het achtergebleven afval zijn voor de dieren en de planten in zee, op de stranden en in de duinen. De deelnemende gemeenten zijn Ameland, Bergen, Den Haag, Den Helder, Katwijk, Noordwijk, Velsen, Zijpe en Zandvoort. Rijkswaterstaat heeft dit project, gesubsidieerd door SenterNovem (nu agentschap NL), samen met Stichting De Noordzee, KIMO Nederland en België en de negen gemeenten uitgevoerd.

### Wist U dat..

...wanneer het strand machinaal wordt schoongemaakt het kleinere afval, zoals sigarettenpeuken, rietjes en doppen, gewoon op het strand achterblijft?

### Top 5 van zwerfafval langs de kust

Om te weten te komen hoeveel en welk afval er op het strand wordt achtergelaten is er regelmatig op verschillende stukken strand zwerfafval verzameld, gesorteerd en geteld. Dit gebeurde twee jaar lang op stranddagen in de periode van mei tot en met oktober. Er is inmiddels een top 5 bekend van soorten zwerfafval die het vaakst op de stranden en in de duinen wordt aangetroffen. De resultaten van 2010 zijn in onderstaande grafiek weergegeven.

### En met hetzelfde gemak gooi je het in de afvalbak



### Samen voor minder afval

Het project Zwervend langs Zee is een belangrijke eerste stap in de verandering van het gedrag bij strandbezoekers, maar ook bij paviljoenhouders en strandbeheerders. Na twee jaar is het project goed van de grond gekomen. Er wordt momenteel nauw samengewerkt met de Stichting NL Schoon en met Gemeente Schoon. De komende jaren gaat het project door. Er zal veel aandacht zijn om de hoeveelheid afval uit de top vijf te verminderen. Daarbij wordt zelfs gebruik gemaakt van de nieuwste inzichten om het gedrag van mensen te beïnvloeden. De vermindering van het zwerfafval langs de kust is echter alleen een succes wanneer iedereen zijn steentje bijdraagt. Veel handen maken immers schone stranden.



Foto's: Aeroview Rotterdam

## De zandmotor is bouwen met de natuur Een veilige kust met meer ruimte voor natuur en recreatie

Elk jaar voert de zee zand weg van de kust. Rijkswaterstaat vult dat om de vijf jaar aan. Anders zou de zee een bedreiging vormen voor het westen van Nederland, dat beneden zeeniveau ligt. Deze vijfjaarlijkse zandaanvulling werkt. Toch rijst de vraag: kan kustbescherming niet duurzamer en natuurlijker?

De natuur en het veranderende klimaat stellen ook de Nederlandse waterbouwers voor nieuwe uitdagingen. Vooral in de dichtbevolkte Randstad, die grotendeels onder zeeniveau ligt en waar de ruimte schaars is, werd men aangespoord te zoeken naar nieuwe oplossingen om zich te beschermen tegen de zee. "Waarom zou de natuur ons daar niet een handje bij kunnen helpen", zegt Lenie Dwarshuis-van de Beek, voormalig gedeputeerde Water van de provincie Zuid-Holland.

### Kracht van wind en golven

De Zandmotor kan zo'n oplossing zijn. "Het is een vernieuwende manier van zandsuppletie (zandaanvulling) waarbij we een groot zandeiland voor de kust aanleggen en de kracht van wind, golven en stroming gebruiken om nieuw land te maken", legt Dwarshuis uit. "Het is bouwen met de natuur, want we laten de zee het zware werk doen. Zo snijdt het mes aan twee kanten, want na een periode van 15 à 20 jaar is onze kust breder, sterker en veiliger, en is er meer ruimte voor natuur en recreatie."

### Proefproject

"Het gaat hier om een proefproject", vult Maarten Reinking, vanuit Rijkswaterstaat de projectmanager van de Zandmotor aan. "Met de aanleg van de Zandmotor onderzoeken we of de natuur het zand voor ons op de gewenste manier langs de kust kan verspreiden. Hiervan zijn uiteraard berekeningen gemaakt, maar hoe het zand daadwerkelijk op de kust wordt afgezet is niet helemaal voorspelbaar.

Vanzelfsprekend experimenteren wij niet met de veiligheid van de inwoners van Nederland. Daarom is de Delflandse kust op het moment van aanleg van de Zandmotor op volledige sterkte. Verder houden wetenschappers gedurende de komende 20 jaar een vinger aan de pols. Zo leren we onder andere meer over de ontwikkeling van natuur en de vorming van de kust door wind, golven en stroming."

### Werk in uitvoering

De Nederlandse aannemerscombinatie Van Oord-Boskalis is gekozen om de klus te klaren. "Het werk en de techniek is min of meer vergelijkbaar met de manier waarop wij de palmeilanden in Dubai hebben aangelegd", laat Wilbert van Boldrik, projectmanager van de aannemerscombinatie, weten. Hij vertelt hoe zij hier te werk gaan.

"Met de Zandmotor voor de kust van Ter Heijde, tussen Hoek van Holland en Kijkduin, verleggen wij de kust letterlijk zeewaarts. Dit is een schiereiland in de vorm van een haak met een binnenmeer. Het eiland steekt straks één kilometer ver in zee. Hiervoor is in totaal 21,5 miljoen kubieke meter zand nodig. Dat halen we op zo'n 10 kilometer uit de kust. Onze sleephopperzuigers, met laadvermogens variërend van 3000 m<sup>3</sup> tot 12.000 m<sup>3</sup> (zo'n 1200 vrachtwagens) brengen het zand met een grote zandzuiger van ruim 20 meter diepte aan boord van het schip in de laadruimte." "Daar waar het schiereiland gaat komen lossen de kleine schepen hun zand direct op

### Zwemveiligheid

Door de nieuwe vorm van de kust ontstaan ook nieuwe stromingen en is het niet overal veilig om te zwemmen. "Samen met de Reddingsbrigade passen wij daarom het zwemadvies steeds aan de veranderende situatie aan", zegt Dwarshuis. Zij raadt iedereen ten eerste aan altijd de borden op het strand en de adviezen van de Reddingsbrigade op te volgen. "Direct rond de Zandmotor geldt een zwemverbod. Pas als we zeker weten waar het veilig is om te zwemmen, heffen we het zwemverbod op aangewezen plekken op."



de bodem", vervolgt Van Boldrik. "Vanaf de grote schepen wordt met een spuitmond vanaf de boeg een zand-watermengsel op het eiland gespoten. Verder transporteren we het zand via een 1800 meter lange pijpleiding met een meter doorsnede naar het nieuwe eiland." Maarten Reinking vult aan: "In het midden van het schiereiland blijft een binnenmeer uitgespaard. Dit duinmeer biedt een leefgebied voor verschillende planten en diersoorten. Het brengt meer variatie in het schiereiland en vergroot de mogelijkheden om te recreëren."

### Nieuwe Oase

Al tijdens de aanleg zal de natuur haar werk gaan doen en zal er een veel natuurlijker kustlijn ontstaan dan voorheen. Wanneer u er regelmatig een kijkje gaat nemen, kunt u vanaf de duintop en vanaf het strand de Zandmotor zien groeien. Naar verwachting is het schiereiland in de tweede helft van 2011 toegankelijk voor publiek. Dan kunt u wandelen over de uitgestrekte zandplaat of de uitkijktoren beklimmen om te genieten van het weidse uitzicht. Na verloop van tijd zullen er ook jonge duinen zijn gevormd en bivakkeren er misschien wel zeehonden. Kortom, wie rust en ruimte zoekt in de hectische zuidelijke Randstad, heeft er met de Zandmotor een nieuwe oase bij.

Kijk voor meer informatie op

[www.dezandmotor.nl](http://www.dezandmotor.nl)

### Informatiecentrum Zandmotor

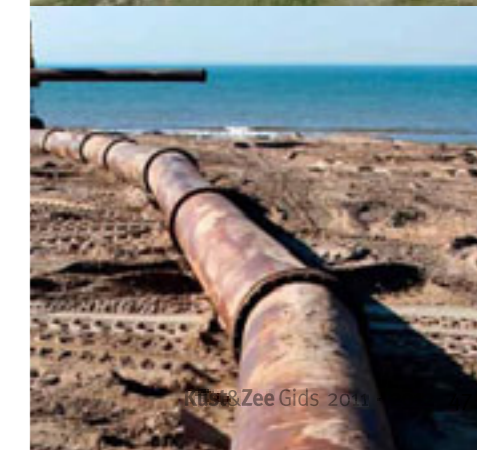
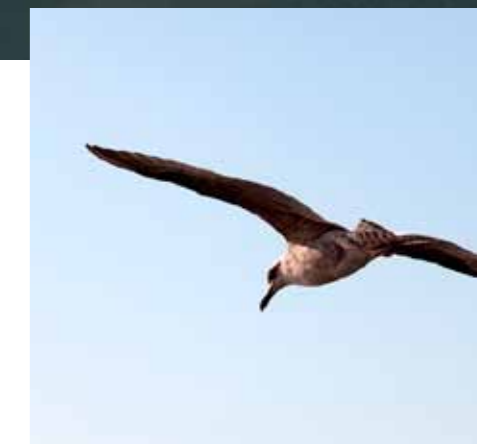
Hier kun je nog meer zien en te weten komen over de Zandmotor. Vanaf hier kun je ook een kijkje nemen bij de aanleg. Het informatiecentrum is per fiets, auto en openbaar vervoer bereikbaar. U kunt uw auto parkeren in de omgeving van de boulevard van Kijkduin. Of neem buslijn 23, 24 of 26, uitstappen bij halte Kijkduin Strand. Via het tijdelijke pad door de duinen bij strandopgang 3 bereikt u het infocentrum.

### Locatie:

Terrein Hoogheemraadschap van Delfland  
Hoek van Hollandlaan 15  
Den Haag (Kijkduin)

### Openingstijden:

Vrijdag, zaterdag en zondag van 12.00 – 17.00 uur. Kijk op de website voor extra openingstijden of mogelijkheden voor groepsbezoek.







## Renovatie boulevard geeft ambitie **Scheveningen** prijs **‘Dit wordt zó mooi!’**

### Project in cijfers

**Looptijd project:**

2009 – 2013

**Lengte van de nieuwe boulevard:**

1,9 kilometer

**Lengte van de nieuwe dijk:**

1 kilometer

**Extra breedte nieuwe strand:**

40 tot 70 meter

**Hoeveelheid zand die gebruikt is:**

2.600.000 m<sup>3</sup>

**Kosten van het project:**

75 miljoen euro



Luchtfoto werkterrein

Scheveningen is sinds mensheugenis onze nationale badplaats. Het kent een roemrucht verleden. En het is met zijn achttien miljoen bezoekers per jaar nog steeds één van de grootste toeristische trekpleisters van Nederland. Ook de toekomst ziet er rooskleurig uit. Maar dat gaat niet vanzelf. Op dit moment worden de handen flink uit de mouwen gestoken voor een complete renovatie van de boulevard. ‘Dit wordt zo’n badplaats waar je in Europa niet omheen kunt.’

“Kijk, hier kun je de contouren van de nieuwe boulevard al mooi zien”, gebaart projectleider Ed Vols van de gemeente Den Haag. We lopen samen over het onlangs flink verbrede strand van Scheveningen. Het afgelopen jaar werd er maar liefst 2,6 miljoen m<sup>3</sup> zand opgespoten om het strand tot zeventig meter breder te maken. Het is een wandeling die gerust een bijzondere ervaring genoemd mag worden. Aan de ene kant ruist de zee en ervaren we de kenmerkende rust en ruimte van de badplaats. Maar draaien we ons om, dan voltrekt zich een dynamisch schouwspel van shovels, kranen en werklui voor onze ogen. Het is duidelijk dat hier iets bijzonders gebeurt.

#### Mediterrane allure

Vols wijst ons op lange rijen met schotten, op verschillende hoogteniveaus: “Die moeten gemotoriseerd verkeer, fietsers en voetgangers straks van elkaar scheiden. Het wordt straks echt prettiger verblijven op de boulevard.” Ook de vorm wordt volgens hem bijzonder. “Die lange rechte boulevard is er natuurlijk niet altijd geweest. Vroeger had je alleen een duinenrij. De nieuwe boulevard volgt de oude, natuurlijke vorm van de duinenrij van toen. Ze

krijgt straks dus een mooie slinger waardoor het een stuk prettiger oogt.” De Spaanse top-architect Manuel de Sola-Morales tekende voor het ontwerp. Ook de boulevard van Barcelona is van zijn hand. Het aantrekken van zo’n architect tekent de ambities die de gemeente Den Haag met Scheveningen heeft. Vols kijkt dan ook uit naar het eindresultaat. “Dit wordt zó mooi”, zegt hij terwijl hij vanaf één van de uitkijktorens over de bouwplaats tuurt.

#### Hollands geheim

Een paar honderd meter verderop wordt duidelijk dat er onder die nieuwe boulevard nog een geheim wapen schuilt. Er wordt vooralsnog niet gebouwd, maar druk gegraven. Vols legt uit dat hier een nieuwe dijk gebouwd wordt: “In het deel waar aan de boulevard gebouwd wordt ligt die dijk er ook al maar kun je hem niet meer zien.” Hij geeft aan dat de bouw van de dijk de reden is dat de nieuwe boulevard nu gebouwd kan worden. “Het Rijk vond de waterkering van Scheveningen niet veilig genoeg. Men vond dat het strand verbreed moest worden en dat er een sterkere dijk gebouwd moest worden. Nou ja, toen vonden wij dat we dit unieke moment moesten aangrijpen door

werk met werk te maken en de boulevard ook te renoveren. Het gevolg is een even chique als robuuste oplossing voor het veiligheidsprobleem van Scheveningen. Een dijk, weggewerkt in een boulevard.”

#### Show

Terwijl er op het mooi afgeschermd bouwterrein hard gewerkt wordt aan dijk en boulevard zijn de paviljoenhouders van Scheveningen druk met het runnen van hun beroemde zomerpaviljoens. Want the show must go on. Ook nu. Heino Walbroek, voorzitter van de vereniging van paviljoenhouders, kijkt verbaasd wanneer we hem vragen of het tijdens het project wel goed toeven is op Scheveningen. “Juist nu is het leuk om hier te komen”, antwoordt hij. “Er zijn goede maatregelen genomen die bouwterrein en strand scheiden. Daardoor zul je er op onze terrassen en op het strand niet veel van merken.” Hij noemt de situatie juist bijzonder: “Je doet een ouderwets dagje strand in de meest bruisende badplaats van Nederland, je geniet van de beste strandpaviljoens en tegelijkertijd kun je ook nog een kijkje nemen bij een bijzonder boeiend project. Waar vind je die dynamiek nou?”



Uitzicht vanaf de uitkijkpost

Werken aan de dijk



### Al 100.000 bezoekers voor informatiecentrum!

“Welkom op Scheveningen!” schalt het door de ruimte wanneer we het Informatiecentrum Nieuw Scheveningen binnenstappen. Marja Holsnijders loopt ons van achter haar balie tegemoet. Het is verbazingwekkend wat ze ons vervolgens in een kwartiertje allemaal weet te vertellen over het project. “En vaak zijn mensen dan nog niet verzadigd”, zegt ze lachend. “Het infocentrum staat nu een jaar en ik heb al zo’n 100.000 bezoekers voorbij zien komen. Het project boeit mensen enorm. Sommigen komen er speciaal voor langs, anderen zijn hier toevallig en pakken het als extraatje mee.” De kracht ligt volgens haar in de volledigheid en de laagdrempeligheid: “Het is echt leuk voor iedereen. Van leek tot expert, van 8 tot 80.”

*Het informatiecentrum Nieuw Scheveningen is gevestigd op de boulevard, naast het projectgebied. Het is dagelijks geopend.*



Informatiecentrum Nieuw Scheveningen

Meer informatie, animatiefilms en foto's van het project zijn te vinden op [www.nieuweboulevardscheveningen.nl](http://www.nieuweboulevardscheveningen.nl)

Werken aan Kust &amp; Zee

# SCHEEPSWRAK ALS ONDERWATERATTRACTIE

Foto: Rob Aarsen



Foto: Arthur Palache



Foto: Arthur Palache



Foto: Karin Brussaard

Vissen in allerlei soorten, kleuren en maten. Prachtige anemonen die wachten tot het plankton en de krabbetjes dicht genoeg genaderd zijn om ze te kunnen vangen. Een garnaal die rustig over de zandbodem beweegt. En kreeften die op zoek zijn naar een zo beschut mogelijk plekje. Allemaal leven ze dicht in de buurt van een groot, betonnen scheepswrak dat in hun leefruimte is neergelegd en door vissen en ander onderwaterleven als een waar paradijs wordt gezien.

Een duiker zwemt nieuwsgierig langs het scheepswrak. Vanachter zijn duikbril kijkt hij naar het begroeide wrak en de kleurrijke flora en fauna. Af en toe maakt hij een foto, zodat hij straks trots aan zijn niet-duikende vrienden kan laten zien wat hij onder het wateroppervlak heeft beleefd.

## Een betonnen schip

Gaat het hier over een ver tropisch oord? Zeker niet! We hebben het over niets anders dan het Grevelingenmeer, het grootste zoutwatermeer van West-Europa, waar in de zomer van 2011 een schip van maar liefst zestig meter lang is afgezonken. Een schip dat geheel van beton is en zo rond 1920 in Frankrijk is gebouwd. Rijkswaterstaat Zeeland, Provincie Zeeland, Gemeente Schouwen-Duiveland, Nederlandse Onderwatersport Bond, Natuur- en Recreatieschap De Grevelingen en Dive-Inn De Kabbelaar zijn sinds 2009 bezig geweest om dit unieke project van de grond te krijgen. Zij hebben het schip vanuit de Oosterschelde naar het Grevelingenmeer getransporteerd om het vervolgens

bij duikplaats De Kabbelaar (nabij de Brouwersdam) af te zinken.

## Duizenden sportduikers

Voor u als toerist wordt recreëren in dit gebied hierdoor nóg aantrekkelijker dan het al was. Naast op en aan het water is het immers ook de moeite waard om het Grevelingenmeer ónder water te ervaren. Het water is mooi helder waardoor de bijzondere dieren en planten goed zijn waar te nemen. Niet voor niets nemen hier jaarlijks duizenden sportduikers een kijkje onder water, en dat worden er sinds de komst van het scheepswrak alleen maar meer!

## Meer weten?

Bent u ook benieuwd naar de onderwereld in het Grevelingenmeer en de manier waarop het afgezonken schip als rif de onderwaterna-tuur bevordert? Bekijk dan via onze webcams wat er rond het schip te zien is! Wilt u liever zelf beleven hoe het is om op het wrak te duiken? Kijk dan op de website [www.dutchdiversdelta.nl](http://www.dutchdiversdelta.nl) welke mogelijkheden er zijn.

# WEGENS VERBOUWING GEOPEND



De haven breidt uit, de winkel blijft open. Net als FutureLand, het informatiecentrum met uitzicht op Maasvlakte 2. De duurzame haven in aanbouw zelf beleven? Kom kijken naar het nieuwste stukje Nederland.

**Beter zicht op de toekomst bestaat niet!**

# FutureLand.nl



Dit project is mogelijk gemaakt met steun van het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling, de Provincie Zuid-Holland, particuliere sponsors en de volgende organisaties:





Een zee vol leven...

...hoe gebruiken we die?

# De balans zoeken

## Een gezonde zee voor mens en dier

Oceanen en zeeën bedekken 71% van onze wereldbol. Ze zijn van groot belang voor de gezondheid van de aarde. Algen in zee zijn een belangrijke zuurstofbron. Zeestromingen hebben door hun enorme omvang een grote invloed op het klimaat. Het Nederlandse klimaat is zo vruchtbaar en mild omdat de warme golfstroom hier langs komt. De zee levert ons voedsel, vermaak, delfstoffen en transportwegen. De Noordzee is een van de drukste zeeën ter wereld. Onder water is het de woonplaats van allerlei dieren en planten.

De laatste jaren zijn we niet erg zuinig geweest op de zee. Veel eetbare diersoorten zijn overbevist, we boren naar olie en we lozen giftige stoffen.

De balans tussen het gebruik van de zee en de zee als gezond ecosysteem ligt scheef. Daar moet wat aan gebeuren. Binnen de Europese Unie is besloten dat alle lidstaten er samen voor zorgen dat de zee leefbaar en schoon wordt en blijft.

Simpel gezegd: Nederland werkt eraan dat de zee in 2020 minder vervuild is. Tegen die tijd moeten ook de meeste vissoorten, schaal- en schelpdieren op een duurzame manier gevangen of gekweekt worden. Zo kan het onderwaterleven zich in volle glorie herstellen.

In de Nederlandse Mariene Strategie staat in beleidstermen beschreven welke afspraken en maatregelen nodig zijn voor de Goede Milieutoestand van de Noordzee.



Rijksoverheid

→ [www.noordzeeloket.nl/ems](http://www.noordzeeloket.nl/ems)

Vereniging Kust & Zee voert in 2011 campagne om burgers bewust te maken van wat zij zelf kunnen bijdragen aan een gezonde zee.



→ [www.kustenzee.nl/gezondezee](http://www.kustenzee.nl/gezondezee)